

Ο ΝΕΟΣ Ν. 4557/2018 ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΕΝΩΣΙΑΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Γιάννη Ναζίρη, ΔΝ, Δικηγόρου¹

1. *Εισαγωγικές παρατηρήσεις*

Η πρόσφατη θέση σε ισχύ του νέου Ν. 4557/2018² φέρνει και πάλι στο προσκήνιο τα προβλήματα που συνδέονται με τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές (και ιδίως διακρατικές) δραστηριότητες. Αυτή τη φορά η έμφαση δίνεται στον συνδυασμό μέτρων ποινικής καταστολής αλλά και μηχανισμών πρόληψης του φαινομένου που κείνται πέραν του ποινικού δικαίου. Ο συνδυασμός αυτός κρίνεται απαραίτητος για την αντιμετώπιση του σύγχρονου οικονομικού εγκλήματος, κατά μείζονα δε λόγο είναι απαραίτητος στο πεδίο της οικονομικής εγκληματικότητας που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα, όπως η εγκληματικότητα μέσω εξωχώριων εταιρειών. Έχει πράγματι καταστεί σαφές ότι η εκθετική αύξηση του αριθμού των συναλλαγών που διενεργούνται διακρατικά αλλά και η ραγδαία μείωση του χρόνου διεκπεραίωσής τους προξενούν κινδύνους που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσω του ποινικού δικαίου (και σίγουρα όχι μέσω του μηχανισμού ποινικής δικαιοσύνης ενός μόνο κράτους). Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρεί εδώ και πολλά χρόνια να εφαρμόσει μια στρατηγική κατά της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Παρά ταύτα, η ενσωμάτωση των σχετικών Οδηγιών στην εθνική έννομη τάξη, η οποία αποτελεί υποχρέωση της χώρας, οφείλει να λαμβάνει χώρα με τον πληρέστερο δυνατό τρόπο.

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει ορισμένες από τις κεντρικές επιλογές του Ν. 4557/2018 ενταγμένες στο ευρύτερο πλαίσιο της διαχρονικής πολιτικής της ΕΕ στο συγκεκριμένο πεδίο. Η μελέτη ξεκινά με μια καταγραφή των βασικών ρυθμίσεων των πρώ-

των τεσσάρων Οδηγιών για το Ξέπλυμα.³ Αμέσως μετά παρουσιάζονται οι βασικές ρυθμίσεις του Ν. 4557/2018, ο οποίος ενσωμάτωσε την 4^η Οδηγία για το Ξέπλυμα στην εθνική έννομη τάξη.⁴ Στη συνέχεια καταγράφονται οι κεντρικές επιλογές της 5^{ης} και της 6^{ης} Οδηγίας για το Ξέπλυμα, τόσο στο πεδίο του ποινικού (ουσιαστικού και δικονομικού) δικαίου όσο και ευρύτερα.⁵ Τέλος, διατυπώνονται ορισμένες καταληκτικές σκέψεις ενόψει της συμμόρφωσης της ελληνικής έννομης τάξης με τις σχετικές υποχρεώσεις.⁶

2. *Οι πρώτες τέσσερις Οδηγίες για το Ξέπλυμα*

2.1. Η 1^η Οδηγία

Η πρώτη μνεία στο πρόβλημα της ελλιπούς αναφοράς ύποπτων συναλλαγών σε ευρωπαϊκό επίπεδο εντοπίζεται στο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 11^{ης} Νοεμβρίου 1986⁷ σχετικά με τις προσόδους από τη διακίνηση ναρκωτικών, πεδίο που συνδέθηκε εξ αρχής με τη νομιμοποίηση εσόδων. Αμέσως μετά, τα κράτη-μέλη κλήθηκαν να ενισχύσουν τη μεταξύ τους συνεργασία στον τομέα της ανάκτησης των προσόδων αυτών. Τελικά το Συμβούλιο υπέβαλε την «Πρόταση Οδηγίας σχετικά με την αποτροπή της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση των προσόδων από παράνομες δραστηριότητες».⁸ Η εν λόγω πρόταση του Συμβουλίου εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λίγους μήνες μετά,⁹ και προέκυψε τελικά η Οδηγία 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου «για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες» της 10^{ης} Ιουνίου 1991 [1^η Οδηγία για το Ξέπλυμα].¹⁰ Η υιοθέτηση της Οδηγίας συνοδευόταν από δήλωση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών,

1. Η επιστημονική δημοσίευση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πράξης «ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ/ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΩΝ» του Ε.Π «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», 2014-2020, η οποία υλοποιείται από το Ι.Κ.Υ. και συγχρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ελληνικό Δημόσιο.

2. «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ) και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 139/30.7.2018.

3. Υπό 2.

4. Υπό 3.

5. Υπό 4.

6. Υπό 5.

7. ΕΕ C 283/10.11.1986, σελ. 79.

8. ΕΕ, C 106/28.4.1990, σελ. 6.

9. ΕΕ, C 324/24.12.1990, σελ. 264.

10. ΕΕ, L 166/28.6.1991, σελ. 77.

διά της οποίας ανέλαβαν -για λογαριασμό, εννοείται, των κρατών τους- την υποχρέωση να θεσπίσουν μέτρα ποινικού χαρακτήρα μέχρι τις 31.12.1992.¹¹ Η δήλωση είχε ιδιαίτερη σημασία, αφού «αναπλήρωνε» το έλλειμμα νομιμοποίησης που δεν επέτρεπε θεσμικά στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα να εκδίδει οδηγίες με αντικείμενο ποινικού ενδιαφέροντος. Το περιεχόμενο της Οδηγίας στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό¹² στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1988,¹³ στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1990,¹⁴ καθώς και στις συστάσεις της FATF.¹⁵

Αντικείμενο της Οδηγίας ήταν η ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα, καθώς και ορισμένων επαγγελματιών που από τη φύση τους εμπλέκονται με ύποπτες συναλλαγές. Έτσι, εισήχθησαν για πρώτη φορά έννοιες όπως ταυτοποίηση πελάτη/δικαιούχου ή αναφορά συναλλαγών. Ειδικότερα, το άρθρο 3 είχε θεσπίσει την υποχρέωση των κρατών-μελών να αξιολογούν από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα την ταυτοποίηση των πελατών τους κατά τη σύναψη κάθε είδους επιχειρηματικής σχέσης, ακόμη και κατά το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού ή κατά τη σύναψη συμφωνίας φύλαξης περιουσιακών στοιχείων, θέτοντας τέρμα στην πρακτική του ανοίγματος ανώνυμων λογαριασμών. Η υποχρέωση ταυτοποίησης γενικευόταν για συναλλαγές που υπερβαίνουν το ποσό (τότε) των 15.000 ECU, ανεξάρτητα μάλιστα από το εάν το εν λόγω ποσό προέκυπτε από μία μόνη πράξη ή από περισσότερες πράξεις που συνδέονταν μεταξύ τους.¹⁶ Μάλιστα η υποχρέωση ταυτοποίησης εκτεινόταν και σε συναλλαγές χαμηλότερου ποσού, εφόσον υπήρχε υπόνοια ότι αυτές υπέκρυπταν νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.¹⁷ Επιπλέον, προβλέφθηκε η ρητή υποχρέωση της λήψης εύλογων μέτρων εξακριβώσης της ταυτότητας του πραγματικού δικαιούχου εφόσον υπήρχαν υπόνοιες ότι ο συναλλασσόμενος («πελάτης»)

ενεργούσε για λογαριασμό άλλου (υποκρυπτόμενου) δικαιούχου.¹⁸

Όσο το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας ήταν στενό τόσο *ratione materiae* όσο και *ratione personae*, δεδομένου ότι περιοριζόταν κατ' ουσίαν σε αδικήματα διακίνησης ναρκωτικών, ενώ εξαιρούσε μορφώματα εκτός του χρηματοπιστωτικού τομέα, τα οποία αποτελούν διαύλους για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα τα καζίνο. Ακόμη και σε σχέση με την ταυτοποίηση των πραγματικών δικαιούχων, προβλέπονταν εξαιρέσεις, όπως για παράδειγμα όταν ο «πελάτης» ήταν και αυτός πιστωτικό ίδρυμα ή χρηματοδοτικός οργανισμός που καλυπτόταν από την Οδηγία.¹⁹ Παράλληλα, εξαίρεση προβλεπόταν ασφαλιστικές συμβάσεις²⁰ και συμβάσεις συνταξιοδοτικής ασφάλισης,²¹ για τις οποίες η υποχρέωση ταυτοποίησης εθεωρείτο ότι έχει εκπληρωθεί εφόσον η πληρωμή της συναλλαγής χρεωνόταν σε λογαριασμό που είχε ανοιχθεί (στο όνομα του πελάτη) σε πιστωτικό ίδρυμα υποκείμενο στην υποχρέωση ταυτοποίησης. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ασάφεια ορισμένων εννοιών, οδήγησαν στην ανάγκη για αναθεώρηση της 1^{ης} Οδηγίας για το Ξέπλυμα.²²

2.2. Η 2^η Οδηγία

Έτσι, κατόπιν της σύμπτυξης καταλόγου προτάσεων της Επιτροπής,²³ εκδόθηκε η Οδηγία 2001/97/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 4^{ης} Δεκεμβρίου 2001 «για την τροποποίηση της οδηγίας 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες» [2^η Οδηγία για το Ξέπλυμα].²⁴ Η εν λόγω Οδηγία στηρίχθηκε εν μέρει στις (πρόσφατες τότε) Ειδικές Συστάσεις της

11. ΕΕ (JO), L 166/83/28.6.1991.

12. Για τις διεθνείς πρωτοβουλίες γύρω από τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες διαχρονικά βλ. Γ. Δημήτρανα, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος: Ζητήματα εφαρμογής του ν. 2331/1995*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σελ. 26 επ.

13. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, 28 ILM 493 (1988).

14. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, Νοέμβριος 1990.

15. Βλ. το κείμενο των (παλαιών) 40 Συστάσεων της FATF του 1990 και τις μεταγενέστερες αναθεωρημένες / επικαιροποιημένες Συστάσεις σε <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/the40recommendationspublishedoctober2004.html>.

16. Αρ. 3 παρ. 2 Οδηγίας.

17. Αρ. 3 παρ. 6 Οδηγίας.

18. Αρ. 3 παρ. 5 Οδηγίας.

19. Αρ. 3 παρ. 7 Οδηγίας.

20. Αρ. 3 παρ. 3 Οδηγίας.

21. Αρ. 3 παρ. 4 Οδηγίας.

22. Βλ. Δεύτερη Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, COM(1998) 401 τελικό, 1.7.1998.

23. Οι προτάσεις αυτές της Επιτροπής εγκρίθηκαν εν μέρει και μάλιστα με αρκετές τελικά τροποποιήσεις αφού ολοκληρώθηκαν όλα τα στάδια των διαδοχικών αναγνώσεων από πλευράς Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (και τούτο παρά την πρόταση της Επιτροπής για επίσηυση της διαδικασίας). Για τις προτάσεις της Επιτροπής βλ. Σ. Κάτσου, "Mundus vult decipi" – Η πορεία της Οδηγίας 91/308/ΕΟΚ για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης των εγκληματικών εσόδων και η μη εφαρμογή του ν. 2331/95, ΠoinΔικ 2000, σελ. 401-402.

24. ΕΕ, L 344/28.12.2001, σελ. 76.

FATF, οι οποίες περιλάμβαναν ρητή αναφορά σε νομικά μορφώματα μεταφοράς κεφαλαίων κάθε είδους (συμπεριλαμβανομένων νομικών προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα) και τόνιζαν -μεταξύ άλλων- την ανάγκη κύρωσης των Συμβάσεων του ΟΗΕ για την αντιμετώπιση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, αντικείμενο που είχε καταστεί τομέας προτεραιότητας για τη διεθνή κοινότητα.

Αν και ένας από τους στόχους της Οδηγίας ήταν η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της σε επιχειρήσεις και επαγγέλματα που εξέφευγαν της πρώτης Οδηγίας, το τελικό κείμενο χαρακτηρίζεται από κάποια επιφυλακτικότητα, προϊόν έντονων διαφωνιών ανάμεσα στην Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.²⁵ Για παράδειγμα, ενώ το αρχικό κείμενο των προτάσεων της Επιτροπής εμφανιζόταν ιδιαίτερα σκληρό και αδιάλλακτο σε σχέση με την περιληψη των επαγγελματιών του συμβολαιογράφου και του δικηγόρου ανεξαρτήτως λοιπών προϋποθέσεων, η θέση αυτή απορρίφθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο αντιπρότεινε την προσθήκη «επεξηγήσεων» ως προς το πότε θα επιβάλλονται οι υποχρεώσεις της οδηγίας 91/308, καθώς και οι νέες υποχρεώσεις που επρόκειτο να προστεθούν με τη νέα οδηγία, θέση που τελικά επικράτησε στο κείμενο της οδηγίας 2001/97.²⁶ Έτσι κι έτσι, το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 91/308 *ratione personae* επεκτάθηκε σε σειρά φυσικών και νομικών προσώπων, συμπεριλαμβανομένων καζίνο, ανταλλακτηρίων συναλλάγματος, κ.ά.ό.

Εντούτοις μια ουσιαστική μεταβολή που επέφερε η Οδηγία 2001/97 ήταν η προσαρμογή του εννοιολογικού περιεχομένου της «παράνομης δραστηριότητας» κατ' άρθρο 1Ε' σε ορισμένα κοινοτικά κείμενα που εκδόθηκαν στο μεσοδιάστημα από την υιοθέτηση της οδηγίας 91/308 έως την τροποποίησή της, όπως την Κοινή Δράση 98/733/ΔΕΥ σε σχέση με τις δραστηριότητες των εγκληματικών οργανώσεων,²⁷ καθώς και τη Σύμβαση για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.²⁸ Περαιτέρω, η 2^η Οδηγία για το Ξέπλυμα επέκτεινε τις διαδικασίες ταυτοποίησης και σε εξ αποστάσεως συναλλαγές,²⁹ οι οποίες δεν καλύπτονταν ρητά από το προϋφιστάμενο καθεστώς μολοντί

αποτελούσαν ήδη μεγάλο μέρος του όγκου των συναλλαγών διεθνώς (ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τη διακρατική μεταφορά κεφαλαίων). Εξάλλου, η νέα Οδηγία θέσπισε την υποχρέωση των κρατών-μελών «να μεριμνούν ώστε οι εποπτεύουσες αρχές, οι οποίες είναι επιφορτισμένες, βάσει νομοθετικής ή κανονιστικής διάταξης, με την εποπτεία των αγορών μετοχών, συναλλάγματος και χρηματοοικονομικών παραγώγων, να ενημερώνουν τις αρχές που είναι αρμόδιες για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, εάν ανακαλύψουν γεγονότα που θα μπορούσαν να αποτελούν αποδείξεις νομιμοποίησης εσόδων από τις δραστηριότητες αυτές».³⁰ Επρόκειτο κατ' ουσίαν για την πρώτη επίσημη αναφορά σε FIUs σε ευρωπαϊκό κείμενο.

Από την άλλη πλευρά, και η 2^η Οδηγία για το Ξέπλυμα κατέλειπε ορισμένα κενά. Πέρα από τα προβλήματα που τέθηκαν σε σχέση με τη διαφύλαξη του δικηγορικού απορρήτου,³¹ είχαν εντοπιστεί δυσαρμονίες σχετικά με την επέκταση των υποχρεώσεων που απέρρεαν από την Οδηγία σε ορισμένες κατηγορίες υπόχρεων προσώπων. Για παράδειγμα, η Οδηγία περιέλαβε στον κατάλογο υπόχρεων προσώπων εμπόρους αγαθών μεγάλης αξίας, όπως πολύτιμων λίθων ή μετάλλων, ή έργων τέχνης, και εκπλειστηριαστές, όταν η πληρωμή αφορούσε ποσό τουλάχιστον 15.000 ευρώ.³² Ωστόσο η εν λόγω διάταξη αναφερόταν αποκλειστικά σε πληρωμές τοις μετρητοίς, ενώ δεν υπήρχε τρόπος (από νομική ή τεχνική άποψη) να ελεγχθούν συναλλαγές με πιστωτικές κάρτες που είχαν εκδοθεί από τραπεζικά ιδρύματα μη συνεργάσιμων κρατών. Έτσι, μια από τις βασικές εστίες νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες παρέμενε σε μεγάλο βαθμό στο απυρόβλητο, και μάλιστα χωρίς να απαιτείται καν η τεχνητή κατάρτιση περιπλοκών σχημάτων τριγωνικών συναλλαγών.

2.3. Η 3^η Οδηγία

Τέσσερα χρόνια μετά την Οδηγία 2001/97 εκδόθηκε η Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Οκτωβρίου 2005 «σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας» [3^η Οδηγία για το Ξέπλυμα]. Στην προκειμένη περίπτωση, η

25. Βλ. την τελική πρόταση της Επιτροπής σε ΕΕ, C 177/27.6.2000, σελ. 14 και την τελική γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε ΕΕ, C 121/24.4.2001, σελ. 133.

26. Για το θέμα βλ. και Μ. Καϊάφα-Γκρπάντι, Ευρωπαϊκή σύγκλιση και ποινικό δίκαιο, ΠοινΔικ 2001, σελ. 1287.

27. ΕΕ, L 351/29.12.1998, σελ. 1 (άρ. 1).

28. ΕΕ, C 316/27.11.1995, σελ. 48 (άρ. 1 παρ. 1, άρ. 2).

29. Άρ. 1 παρ. 3 Οδηγίας.

30. Άρ. 1 παρ. 9 Οδηγίας.

31. Προβλέπονταν πάντως εξαιρέσεις στην υποχρέωση των δικηγόρων να αναφέρουν ύποπτες συναλλαγές των πελατών τους (άρ. 6 παρ. 3 Οδηγίας).

32. Άρ. 1 παρ. 2 Οδηγίας (τροποπ. άρ. 2α' περ. 6 Οδηγίας 91/308).

έκδοση της νέας Οδηγίας δεν ανέμεινε την έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της προϊσχύσασας Οδηγίας, κάτι που αποδόθηκε στην ανάγκη για εναρμόνιση του χώρου Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων με τις αναθεωρημένες (ήδη από το 2003) Συστάσεις της FATF.³³

Η 3^η Οδηγία για το Ξέπλυμα σηματοδότησε μια «αλλαγή παραδείγματος», μεταθέτοντας το κέντρο βάρους από την (απλώς) κατασταλτική στην προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου. Επιπλέον, έμφαση δόθηκε στον καλύτερο συντονισμό ανάμεσα στις αρμόδιες αρχές των κρατών-μελών, δεδομένης της διαπίστωσης ότι τα περισσότερα κράτη-μέλη ενεργούσαν προς διαφύλαξη ιδίων συμφερόντων, χρησιμοποιώντας τα ελεγκτικά μέσα ως εργαλεία επηρεασμού του ανταγωνισμού υπέρ ημεδαπών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και άλλων εταιρειών.

Η εν λόγω Οδηγία διεύρυνε τον ορισμό της «περιουσίας», περιλαμβάνοντας σε αυτή «περιουσιακά στοιχεία κάθε είδους, ενσώματα ή ασώματα, κινητά ή ακίνητα, υλικά ή άυλα, καθώς και τα νομικά έγγραφα ή στοιχεία με οποιαδήποτε μορφή, συμπεριλαμβανόμενης της ηλεκτρονικής ή ψηφιακής, που αποδεικνύουν τίτλο ιδιοκτησίας ή δικαιώματα προς απόκτηση τέτοιων περιουσιακών στοιχείων».³⁴ Ο ορισμός αυτός πάντως, αν και προσαρμοσμένος στην έως τότε ψηφιακή πραγματικότητα, δεν πέτυχε να προκαταλάβει τις επερχόμενες εξελίξεις που συνδέονταν με την ανάπτυξη κρυπτο-νομομάτων στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας.

Η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής συνεχίστηκε και στο πλαίσιο της 3^{ης} Οδηγίας για το Ξέπλυμα. Ιδιαίτερης σημασίας για την παρούσα συζήτηση υπήρξε η συμπερίληψη των εταιρειών καταπιστευματικής διαχείρισης (trust),³⁵ οι οποίες εξαιρούνταν μέχρι τότε από τους κανόνες αντιμετώπισης της νομιμοποίησης εσόδων, μολονότι αποτελούσαν ανέκαθεν βασικό όχημα για πρακτικές αυτού του είδους.³⁶

Ως προς τα μέτρα ελέγχου, απαγορεύτηκε ρητά στα πιστωτικά ιδρύματα και τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς να τηρούν ανώνυμους λογαριασμούς ή ανώνυμα βιβλιάρια καταθέσεων.³⁷ Παράλ-

ληλα θεοπίστηκε κατάλογος μέτρων δέουσας επιμέλειας (due diligence)³⁸ προς εφαρμογή από τα υπόχρεα ιδρύματα/πρόσωπα όταν συνάπτουν επιχειρηματικές σχέσεις, όταν διενεργούν περιστασιακές συναλλαγές που ανέρχονται σε ποσό ίσο ή μεγαλύτερο από 15.000 ευρώ (με μία μόνη πράξη ή με περισσότερες σχετιζόμενες μεταξύ τους), όταν υπάρχει υπόνοια νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ανεξαρτήτως ποσού), και όταν υπάρχουν αμφιβολίες για την ακρίβεια ή την καταλληλότητα των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν προηγουμένως για την εξακρίβωση της ταυτότητας του πελάτη.³⁹ Μάλιστα, προβλέφθηκε η διατήρηση των σχετικών στοιχείων για τουλάχιστον πέντε έτη, ώστε αυτά να μπορούν να τεθούν στη διάθεση των αρχών.⁴⁰

Ιδιαίτερη σημασία είχε η ρητή πρόβλεψη ότι τα ιδρύματα, οι οργανισμοί και τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας εφαρμόζουν καθεμία από τις διαδικασίες δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη, κατά την παράγραφο 1, αλλά μπορούν να καθορίζουν την έκταση των μέτρων αυτών ανάλογα με τον βαθμό κινδύνου, που θα εξαρτάται από το είδος του πελάτη, της επιχειρηματικής σχέσης, του προϊόντος ή της συναλλαγής. Τα ιδρύματα, οι οργανισμοί και τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας πρέπει να είναι σε θέση να αποδείξουν στις αρμόδιες αρχές του άρθρου 37, περιλαμβανομένων των

38. Σύμφωνα με το άρ. 8 της Οδηγίας, τα μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη περιλάμβαναν:

α) την εξακρίβωση και τον έλεγχο της ταυτότητας του πελάτη βάσει εγγράφων, δεδομένων ή πληροφοριών από αξιόπιστη και ανεξάρτητη πηγή ·
β) την εξακρίβωση, ενδεχομένως, της ταυτότητας του πραγματικού δικαιούχου και τη λήψη ευλόγων μέτρων αναλόγως του βαθμού κινδύνου για τον έλεγχο της ταυτότητάς του ώστε να διασφαλίζεται ότι το ίδρυμα, ο οργανισμός ή το πρόσωπο γνωρίζει τον πραγματικό δικαιούχο · όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, τις εταιρείες καταπιστευματικής διαχείρισης και ανάλογους νομικούς μηχανισμούς, τη λήψη ευλόγων μέτρων αναλόγως του βαθμού κινδύνου για να γίνει κατανοητή διάρθρωση της κυριότητας και του ελέγχου του πελάτη ·
γ) τη συλλογή πληροφοριών για τον σκοπό και τον σχεδιαζόμενο χαρακτήρα της επιχειρηματικής σχέσης ·
δ) την άσκηση συνεχούς εποπτείας όσον αφορά την επιχειρηματική σχέση, με ενδελεχή εξέταση των συναλλαγών που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια αυτής της σχέσης, προκειμένου να εξασφαλίζεται ότι οι συναλλαγές που διενεργούνται συνάδουν με τις γνώσεις του ιδρύματος, οργανισμού ή προσώπου σχετικά με τον πελάτη, την επιχείρηση και το προφίλ του κινδύνου, και, εφόσον απαιτείται, σχετικά με την προέλευση των κεφαλαίων, καθώς και η διασφάλιση της τήρησης ενημερωμένων εγγράφων, δεδομένων ή πληροφοριών.

39. Άρ. 7 Οδηγίας.

40. Άρ. 30 Οδηγίας.

33. M.-F. Salas, The third anti-money laundering directive and the legal profession, <https://www.anti-moneylaundering.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=7B528765-CB1F-4748-9733-68935E2C4745>.

34. Άρ. 3 παρ. 3 Οδηγίας.

35. Βλ. άρ. 2 παρ. 3, περ. γ' Οδηγίας.

36. Βλ. και τις σχετικές εισηγήσεις της FATF σε The Financial Action Task Force (FATF), The Misuse of Corporate Vehicles, Including Trust and Company Service Providers (13.10.2006), σελ. 1-2.

37. Άρ. 6 Οδηγίας.

αυτορρυθμιζόμενων φορέων, ότι η έκταση των μέτρων είναι ανάλογη με τους κινδύνους νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.⁴¹

Σε σχέση με τους πραγματικούς δικαιούχους, θεοπίστηκαν σαφέστεροι κανόνες σε σχέση με τον καθορισμό αυτών των προσώπων. Για παράδειγμα, στην περίπτωση νομικών οντοτήτων, όπως τα ιδρύματα, και νομικών μηχανισμών, όπως οι εταιρείες καταπιστευματικής διαχείρισης, που διοικούν ή διανέμουν κεφάλαια, ορίστηκε ότι ως πραγματικός δικαιούχος νοείται κατ' ελάχιστον:⁴² i) όταν οι μελλοντικοί δικαιούχοι έχουν προσδιορισθεί ήδη, το φυσικό πρόσωπο ή τα φυσικά πρόσωπα που δικαιούνται το 25% ή περισσότερο των περιουσιακών στοιχείων νομικού μηχανισμού ή νομικής οντότητας, ii) όταν τα άτομα που αποτελούν δικαιούχους του νομικού μηχανισμού ή της νομικής οντότητας δεν έχουν προσδιορισθεί ακόμη, η κατηγορία προσώπων προς το συμφέρον της οποίας έχει κυρίως συσταθεί ή δρα ο νομικός μηχανισμός ή η νομική οντότητα, iii) το φυσικό πρόσωπο ή τα φυσικά πρόσωπα που ασκούν έλεγχο στο 25% ή περισσότερο των περιουσιακών στοιχείων νομικού μηχανισμού ή νομικής οντότητας.⁴³

Τέλος, προβλέφθηκε ότι, κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 7-9, τα ιδρύματα, οι οργανισμοί και τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας δεν υπόκεινται στις απαιτήσεις που προβλέπονται εν λόγω άρθρα όταν ο πελάτης είναι πιστωτικό ίδρυμα ή χρηματοοικονομικός οργανισμός που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας ή πιστωτικό ίδρυμα ή χρηματοοικονομικός οργανισμός που ευρίσκεται σε τρίτη χώρα η οποία επιβάλλει απαιτήσεις ισοδύναμες προς αυτές της παρούσας οδηγίας και τελεί υπό εποπτεία όσον αφορά τη συμμόρφωσή του προς τις απαιτήσεις αυτές.⁴⁴ Έτσι, καθιερώθηκε η αρχή της «ισοδυναμίας» εν είδει μιας «λευκής λίστας» κρατών που εξασφάλιζαν ρυθμιστικό πλαίσιο αντίστοιχο (ή υπέρτερο) του ευρωπαϊκού δικαίου, εξαιρουμένων προφανώς των φορολογικών παραδείσων, οι οποίοι ως μη συνεργάσιμοι (NCCTS) θεωρούνταν κατά τεκμήριο χώρες/περιοχές «υψηλού κινδύνου» με βάση το άρθρο 9 της Οδηγίας.

41. Άρ. 8 παρ. 2 Οδηγίας.

42. Άρ. 3 παρ. 6, περ. β' Οδηγίας.

43. Σύμφωνα με το άρ. 43 της Οδηγίας, έως τις 15 Δεκεμβρίου 2010 η Επιτροπή θα παρουσίαζε έκθεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με τα ποσοστά των ορίων του άρθρου 3 παράγραφος 6, δίδοντας ιδιαίτερη προσοχή στο πιθανό όφελος και στις πιθανές συνέπειες της μείωσης του ποσοστού συμμετοχής από 25% σε 20% (κάτι που πάντως δεν έγινε ποτέ).

44. Άρ. 11 παρ. 1 Οδηγίας.

2.4. Η 4^η Οδηγία

Η προσέγγιση αξιολόγησης κινδύνου (“risk-based approach”) διατηρήθηκε και εμβαθύνθηκε στο πλαίσιο της επόμενης (4^{ης}) Οδηγίας για το Ξέπλυμα, η οποία εκδόθηκε το 2015.⁴⁵ Ήδη από το προοίμιο, η Οδηγία φανερώνει την πρόθεση για υιοθέτηση ενός πιο αμιγούς συστήματος αξιολόγησης κινδύνων, όχι ως «ανεκτική επιλογή για τα κράτη μέλη και τις υπόχρεες οντότητες» αλλά ως έναυσμα για τη «λήψη αποφάσεων βάσει τεκμηρίων, ούτως ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότερη εστίαση στους κινδύνους νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, με τους οποίους βρίσκεται αντιμέτωπη η Ένωση, και σε εκείνους που δρουν στο πλαίσιο αυτό».⁴⁶ Οι εκτιμήσεις κινδύνου τεκμηριώνονται, επικαιροποιούνται και τίθενται στη διάθεση των ενδιαφερόμενων αρμόδιων αρχών και των σχετικών αυτορρυθμιζόμενων φορέων,⁴⁷ ενώ παράλληλα διαβιβάζονται και σε άλλα κράτη-μέλη στο πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας.

Τα μέτρα δέουσας επιμέλειας εξειδικεύθηκαν περαιτέρω, εμπλουτίστηκαν με κανόνες απλουστευμένης επιμέλειας,⁴⁸ ενώ εισήχθησαν διαφοροποιημένα ποσοτικά όρια ανάλογα με το είδος της συναλλαγής τόσο ως προς τον κανόνα⁴⁹ όσο και σε σχέση με τις εξαιρέσεις.⁵⁰ Στα δύο παραρτήματα της Οδηγίας παρατέθηκαν ενδεικτικοί κατάλογοι αφενός των μεταβλητών κινδύνου τις οποίες λαμβάνουν υπόψη οι υπόχρεες οντότητες, όταν πρόκειται να προσδιορίσουν σε ποιο βαθμό θα εφαρμόσουν μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη⁵¹ και, αφετέρου, των παραγόντων και των τύπων αποδεικτικών στοιχείων ως προς την ύπαρξη δυνητικά χαμηλότερου κινδύνου.⁵² Έτσι, επιχειρήθηκε μετάβαση από εθνοκεντρικούς κανόνες και πρακτικές σε ένα συνολικό (ευρωπαϊκό) πλαίσιο εκτίμησης κινδύνου

45. Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015 «σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής».

46. Προοίμιο, στ. 22.

47. Άρ. 8 παρ. 2 Οδηγίας.

48. Άρ. 15 επ. Οδηγίας.

49. Άρ. 11 Οδηγίας.

50. Βλ., π.χ., άρ. 12 Οδηγίας.

51. Παράρτημα Ι.

52. Παράρτημα ΙΙ.

στη βάση αντικειμενικών παραμέτρων.

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας επεκτάθηκε ακόμη περισσότερο σε σχέση με τις προηγούμενες τρεις Οδηγίες: στον κατάλογο «υπόχρεων οντοτήτων» προστέθηκαν οι πάροχοι υπηρεσιών τυχερών παιχνιδιών,⁵³ διευρύνοντας μια κατηγορία που είχε ξεκινήσει με τα καζίνο. Σε σχέση με τα «οχήματα καταπιστευματικής διαχείρισης» (trust), η έννοια του πραγματικού δικαιούχου περιέλαβε i) τον ιδρυτή· ii) τον/τους καταπιστευματοδόχο/ους, iii) τον προστάτη (εάν υπάρχει), iv) τους δικαιούχους ή, όταν τα άτομα που αποτελούν δικαιούχους του νομικού μορφώματος ή της νομικής οντότητας δεν έχουν προσδιοριστεί ακόμη, τα πρόσωπα προς το συμφέρον των οποίων έχει κυρίως συσταθεί ή λειτουργεί το νομικό μόρφωμα ή η νομική οντότητα, καθώς και v) οποιοδήποτε άλλο φυσικό πρόσωπο ασκεί τον τελικό έλεγχο της εταιρείας καταπιστευματικής διαχείρισης μέσω άμεσης ή έμμεσης ιδιοκτησίας ή με άλλα μέσα.⁵⁴

Η σημαντικότερη ωστόσο τροποποίηση αφορούσε το πεδίο εφαρμογής *ratione materiae*, το οποίο επεκτάθηκε ώστε να περιλαμβάνει και φορολογικά αδικήματα, νοούμενα πλέον ως «παράνομη δραστηριότητα».⁵⁵ Κατ' αυτό τον τρόπο, η ενωσιακή πολιτική ευθυγραμμίστηκε με τις πρωτοβουλίες άλλων διεθνών οργανισμών στην προσπάθεια αντιμετώπισης της διεθνούς φοροδιαφυγής.⁵⁶ Σε συνδυασμό με την υιοθέτηση αυστηρής πολιτικής απέναντι σε τρίτες χώρες που εγκυμονούν σημαντικές απειλές για το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ένωσης («τρίτες χώρες υψηλού κινδύνου»),⁵⁷ η 4^η Οδηγία για το Ξέπλυμα κατέστησε την αντιμετώπιση της φοροδια-

φυγής μέσω φορολογικών παραδείσων ζήτημα προτεραιότητας για την ενωσιακή πολιτική.

3. Οι βασικές ρυθμίσεις του νέου Ν. 4557/2018

Ο Ν. 4557/2018 ενσωμάτωσε στο ελληνικό δίκαιο την 4^η Οδηγία⁵⁸ για το Ξέπλυμα.⁵⁹ Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση, προκρίθηκε η θέσπιση ενός νέου νομοθετήματος έναντι της τροποποίησης του προϊσχύσαντος Ν. 3691/2008, δεδομένου ότι ο τελευταίος είχε ήδη υποστεί αρκετές τροποποιήσεις, σε βαθμό που να έχει χάσει τη συνοχή του.⁶⁰ Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα προέβη σε περιορισμένες επεμβάσεις σε ό,τι αφορά τη διάρθρωση των βασικών αδικημάτων. Έτσι, παρατηρεί κανείς μόνο ορισμένες λεκτικές επεμβάσεις σε σχέση με το άρθρο 2 του Ν. 3691/2008.⁶¹ Οι επισημάνσεις που ακολουθούν εμφανίζουν ενδια-

53. Άρ. 2 παρ. 1, στ. 3(στ) Οδηγίας.

54. Άρ. 3 παρ. 6, περ. β' Οδηγίας.

55. Σύμφωνα με το άρ. 3 παρ. 4, περ. στ' της Οδηγίας, περιλήφθηκαν «όλα τα αδικήματα, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών με άμεσους και έμμεσους φόρους φορολογικών εγκλημάτων, όπως τα εγκλήματα αυτά ορίζονται στην εθνική νομοθεσία των κρατών μελών, που τιμωρούνται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης μέγιστης διάρκειας άνω του ενός έτους ή, όσον αφορά τα κράτη μέλη που έχουν ελάχιστο κατώτατο όριο για τα αδικήματα στην έννομη τάξη τους, όλων των αδικημάτων που τιμωρούνται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης ελάχιστης διάρκειας τουλάχιστον άνω των έξι μηνών».

56. Πρβλ. και Κανονισμό (ΕΕ) 2015/847 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015 περί στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών και περί κατάργησης του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1781/2006.

57. Βλ. άρ. 9 Οδηγίας, με το οποίο σηματοδοτείται η μετάβαση από την πολιτική της «λευκής λίστας» (που απαλείφθηκε) στη λογική της «μαύρης λίστας», η οποία εναρμονίζεται και με τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες άλλων διεθνών οργανισμών, όπως του ΟΟΣΑ.

58. Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής.

59. Οι προηγούμενες Οδηγίες είχαν ενσωματωθεί με τους Ν. 2331/1995, 3424/2005 και 3691/2008.

60. Σύμφωνα με το σχετικό απόσπασμα της Αιτιολογικής Έκθεσης του νόμου (σελ. 1), «η εθνική νομοθεσία που αφορά στο ξέπλυμα χρήματος και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και ειδικότερα ο βασικός νόμος 3691/2008 έχει υποστεί ήδη αλληπάλληλες (μικρότερες ή μεγαλύτερες) παρεμβάσεις, με συνέπεια να έχει απολέσει σε κάποιο βαθμό τη συστηματική και ορολογική συνοχή του. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ απαιτεί σωρεία επιπλέον τροποποιήσεων, την αντικατάσταση εκτεταμένων χωρίων του υφιστάμενου νόμου αλλά και την αλλαγή παραδείσματος σε σχέση με τον τρόπο αντιμετώπισης ορισμένων ζητημάτων, με ορατό τον κίνδυνο δημιουργίας ενός δύσχρηστου και δυσλειτουργικού κειμένου. Για τον λόγο αυτό επελέγη η λύση της αντικατάστασης ολόκληρων των σχετικών με το ΞΧ διατάξεων του ν. 3691/2008 με ένα νέο, συνεκτικό νομοθέτημα, το οποίο θα συνδυάζει τις υφιστάμενες διατάξεις με εκείνες της υπό ενσωμάτωση Οδηγίας. Στο πλαίσιο αυτό διατηρούνται και αναβαθμίζονται μηχανισμοί που δεν προβλέπονται ρητά από την Οδηγία, αλλά εξυπηρετούν την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών, όπως η Επιτροπή Στρατηγικής και ο Φορέας Διαβούλευσης Ιδιωτικού Τομέα, ενώ ιδιαίτερη μέριμνα λαμβάνεται για την ενίσχυση της Αρχής, με την αντιμετώπιση θεσμικών και οργανωτικών ζητημάτων που αναδείχθηκαν κατά τα προηγούμενα χρόνια λειτουργίας της».

61. Τούτο αποδόθηκε από την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 2) στην «επικείμενη υιοθέτηση της πρότασης Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου, η οποία θα αποτελέσει ενδεχομένως την αφορμή για μια επανεξέταση του παρόντος νομοθετικού πλαισίου».

φέρων ιδιαίτερα σε σχέση την αντιμετώπιση του διακρατικού οικονομικού εγκλήματος.

3.1. Διττό αξιόποινο

Όσον αφορά υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα, ορίζεται ότι οι πράξεις νομιμοποίησης εμπιπτουν στη δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων και στην περίπτωση που η βασική εγκληματική δραστηριότητα από την οποία προέρχεται η προς νομιμοποίηση περιουσία έλαβε χώρα στο έδαφος άλλου κράτους, υπό την προϋπόθεση της ικανοποίησης της αξίωσης του διττού αξιοποιίνου, υπό την έννοια ότι οι εν λόγω πράξεις αυτές θα συνιστούσαν βασικό αδίκημα αν τελούνταν στην ημεδαπή και θεωρούνται αξιόποινες στο κράτος τέλεσης (υφ' οιαδήποτε μορφή και ανεξάρτητα από το εάν τυποποιούνται ως βασικό αδίκημα στην τοπική νομοθεσία για το ξέπλυμα). Η ρύθμιση αυτή, η οποία ίσχυε και υπό τον προγενέστερο Ν. 3691/2008, αντανάκλα και θέση της νομολογίας⁶² η οποία είχε διατυπωθεί ακόμη και υπό τον Ν. 2331/1995, ο οποίος δεν αξιώνει το διττό αξιόποινο υπ' αυτή την έννοια.⁶³

Έστω, για παράδειγμα, ότι ορισμένο πρόσωπο ιδιοποιείται σημαντικό χρηματικό ποσό στην Ισπανία και το εμβάζει σε μερίτη στην Ελλάδα, ο οποίος αγοράζει για λογαριασμό του ένα ακίνητο με σκοπό να συγκαλύψει την προέλευση των χρημάτων. Η πράξη της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα είναι αξιόποινη στην Ελλάδα, δεδομένου ότι: α) η υπεξαίρεση (δηλαδή το βασικό αδίκημα εν προκειμένω) είναι αξιόποινη και στην Ισπανία (ανεξάρτητα από το νομικό χαρακτηρισμό, την απειλούμενη ποινή ή το εάν τυποποιείται ως βασικό αδίκημα ξέπλυματος κατά το ισπανικό δίκαιο) και β) αποτελεί βασικό αδίκημα κατά το άρθρο 4 Ν. 4557/2018.⁶⁴

Η παραπάνω περίπτωση μοιάζει απλή. Προβλήματα ανακύπτουν, ωστόσο, όταν το «βασικό αδίκημα» (κατά το δίκαιο του κράτους που εγείρει αξίωση δίωξης για τη νομιμοποίηση) δεν συνιστά αξιόποινη πράξη κατά το δίκαιο της χώρας όπου τελείται. Για παράδειγμα, έστω ότι Ιταλός γυναικολόγος εμβάζει σε τραπεζικούς λογαριασμούς στη Μάλτα χρήματα που αποκομίζει από τη διενέργεια αμβλώσεων επί αμοιβή. Μολονότι η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα συνιστά αξιόποινη πράξη τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα

προορισμού των χρημάτων, η αμβλώση τυποποιείται (γενικά) ως ποινικό αδίκημα μόνο στη Μάλτα.⁶⁵ Κατά συνέπεια, δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της νομιμοποίησης. Ανάστροφα, σε περίπτωση που γυναικολόγος διενεργεί (παράνομα) αμβλώσεις στη Μάλτα και εμβάζει τα χρήματα στην Ελλάδα προκειμένου να αγοραστεί ακίνητο, δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.⁶⁶

Η αξίωση του διττού αξιοποιίνου προξενεί ζητήματα ιδιαίτερα σε σχέση με τη φοροδιαφυγή. Να μιν τα αδικήματα φοροδιαφυγής που προβλέπονται στο άρθρο 66 Ν. 4174/2013 τυποποιούνται ως βασικά αδικήματα υπό την έννοια του άρθρου 4 Ν. 4557/2018,⁶⁷ ωστόσο είναι δυσχερές σε αρκετές περιπτώσεις η ικανοποίηση του διττού αξιοποιίνου για τους ακόλουθους λόγους:

- *Πρώτον*, διότι η έκταση του αξιοποιίνου της φοροδιαφυγής παραλλάσσει ουσιαστικά ανάμεσα σε διαφορετικές έννομες τάξεις. Δεν πρόκειται απλώς για απουσία «ταυτότητας φόρου» (η οποία δεν επιδρά καθεαυτή στην αξίωση διττού αξιοποιίνου) ή ταυτότητας νομικού χαρακτηρισμού (η οποία επίσης δεν απαιτείται για τη θεμελίωση διττού αξιοποιίνου) αλλά για αυτή τούτη τη στοιχειοθέτηση του πυρήνα του αξιοποιίνου όπως εκφράζεται μέσα από την τυποποίηση της συμπεριφοράς (ενέργειας ή παράλειψης), των υπόχρεων υποκειμένων (που δεν αναγνωρίζονται ως δράστες αξιόποινων πράξεων σε όλες τις έννομες τάξεις),⁶⁸ της αξίωσης ή μη για επέλευση περιουσιακής βλάβης (η οποία προβλέπεται σε ορισμένες έννομες τάξεις αλλά όχι σε άλλες), κ.ά.ό.⁶⁹
- *Δεύτερον*, διότι οι υποθέσεις διεθνούς φοροδιαφυγής χαρακτηρίζονται από την εμπλοκή όχι μιας ή δύο αλλά τριών ή και περισσότερων επικρατειών, διαμέσου των οποίων διοχετεύονται, μετατρέπονται και αξιοποιούνται οι πρόσδοδοι διάφορων εγκληματικών συμπεριφορών που συνδέονται με τη φοροδιαφυγή. Ενίοτε καθί-

62. Βλ. ενδεικτικά ΣυμβΕφΛαφ 50/2004, ΠοινΔικ 2004, σελ. 531.

63. Π. Τσιρίδη, *Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος (Ν3691/2008)*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, σελ. 92-94.

64. Βλ. άρ. 4 περ. ιη' (εφόσον μιλάμε για υπεξαίρεση ιδιαίτερα μεγάλης αξίας).

65. Εκτός από ειδικές περιπτώσεις, όπως η ύπαρξη σοβαρού κινδύνου για την έγκυο από τη συνέχιση της εγκυμοσύνης. Κατά το ιταλικό δίκαιο, αντίθετα, η αμβλώση αποτελεί ποινικό αδίκημα μόνο εφόσον δεν τηρηθούν οι προϋποθέσεις νόμιμης διενέργειας.

66. Άλλο το ζήτημα ότι, στην προκειμένη περίπτωση, ο γυναικολόγος θα μπορεί να διωχθεί για την παράνομη διενέργεια αμβλώσεων στην Ελλάδα.

67. Βλ. περ. ιστ'(αα), η οποία εξαιρεί το αδίκημα του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 5 του άρ. 66 Ν. 4174/2013.

68. Υφίσταται διάσταση ακόμη και σε σχέση με την αναγνώριση ή μη ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων.

69. Των λόγων εξάλειψης του αξιοποιίνου, οι οποίοι επιδρούν στο in concreto αξιόποινο.

σταται δυσχερής η θεμελίωση αξιόποινης νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, αφού κάθε επιμέρους τμήμα της όλης συμπεριφοράς (στον συγκεκριμένο τόπο τέλεσής του) εμφανίζει εξωτερική νομιμότητα.

- Τρίτον, διότι τα έννομα αγαθά που προστατεύονται μέσω της φορολογικής ποινικής νομοθεσίας ανήκουν στην κατηγορία των ημεδαπών.⁷⁰ Επομένως ακόμη κι αν τυποποιούνται σε πλείονες έννομες τάξεις αδικήματα φοροδιαφυγής, είναι αμφίβολο αν μπορεί να ικανοποιηθεί σε όλες τις περιπτώσεις η αξίωση του διττού αξιοποίνου.⁷¹

Σε αυτά θα μπορούσε να προστεθεί η διάσταση απόψεων σε σχέση με την οριοθέτηση αξιόποινης φοροδιαφυγής και μη αξιόποινης φοροαποφυγής, η απουσία εναρμονισμένων κανόνων που διέπουν τη συγκρότηση και λειτουργία εμπορικής εταιρειών (ακόμη και σε κεντρικά ζητήματα όπως ο προσδιορισμός της έδρας νομικού προσώπου), αλλά και το γεγονός ότι η μεγάλη πλειονότητα των κρατών που αποτελούν φορολογικούς παραδείσους δεν μετέχουν σε διεθνείς οργανισμούς που επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο. Προκύπτει, επομένως, ότι η προϋπόθεση του διττού αξιοποίνου, όπως τίθεται στον Ν. 4557/2018, περιστέλλει το αξιόποινο κατά τρόπο που σέβεται μεν την αρχή της νομιμότητας (υπέρμετρα ίσως), κατά παρέκκλιση όμως από ορισμένους από τους σκοπούς του ίδιου του νόμου.

3.2. Δήμευση

Το άρθρο 40 του νέου Ν. 4557/2018 προβλέπει τη δήμευση των περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν προϊόν βασικού αδικήματος του άρθρου 4 ή των αδικημάτων του άρθρου 2 ή που έχουν αποκτηθεί αμέσως ή εμμέσως από προϊόν τέτοιων αδικημάτων ή των μέσων που έχουν χρησιμοποιηθεί ή προοριζόνταν να χρησιμοποιηθούν προς τέλεση αυτών των αδικημάτων. Οι διατάξεις του εν λόγω άρθρου ενσωματώνουν τα άρθρα 58 και 59 της Οδηγίας 2015/849, ενώ αντανakλούν κατά βάση την προϊσχύσασα ρύθμιση του άρθρου 46 Ν. 3691/2008, όπως αυτή είχε τροποποιηθεί δυνάμει του άρθρου 7 παρ. 2 Ν. 4478/2017.⁷²

Με βάση το άρθρο 40 παρ. 1 Ν. 4557/2018, τα παραπάνω περιουσιακά στοιχεία κατάσχονται και δημεύονται υποχρεωτικά με την καταδικαστική απόφαση (ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για τετελεσμένο αδίκημα ή απόπειρα αυτού⁷³), εκτός εάν συντρέχει περίπτωση απόδοσης τους στον ιδιοκτήτη, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 310 και του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 373 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Πέντε ζητήματα χρήζουν σχολιασμού:

Πρώτον, είναι σαφές ότι οι διατάξεις του άρθρου 40 είναι τόσο νεότερες όσο και ειδικότερες σε σχέση με εκείνες του άρθρου 76 ΠΚ⁷⁴ και, επομένως, κατισχύουν των τελευταίων επί τυχόν διάστασης με αυτές. Η θέση αυτή δεν υπήρξε αυτονόητη υπό το καθεστώς των παλαιότερων νόμων για το ξέπλυμα, ούτε είναι αυτονόητη σήμερα ως προς τη σχέση ανάμεσα στη γενική διάταξη του άρθρου 76 ΠΚ και ορισμένες ρυθμίσεις που διέπουν τη δήμευση σε ειδικούς ποινικούς νόμους.⁷⁵

Δεύτερον, επαναλαμβάνεται η ρύθμιση (υφιστάμενη και υπό το προϊσχύον καθεστώς) ότι αν η περιουσία ή το προϊόν, σύμφωνα με την παράγραφο 1 δεν υπάρχει πλέον, δεν έχει βρεθεί ή δεν είναι δυνατόν να κατασχεθεί, κατάσχονται και δημεύονται με τους όρους της παραγράφου 1 περιουσιακά στοιχεία ίσης αξίας προς εκείνη της προαναφερθείσας περιουσίας ή του προϊόντος κατά το χρόνο της καταδικαστικής απόφασης, όπως την προσδιορίζει το δικαστήριο. Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει και χρηματική ποινή μέχρι του ποσού της αξίας της περιουσίας ή του προϊόντος, αν κρίνει ότι δεν υπάρχουν πρόσθετα περιουσιακά στοιχεία προς δήμευση ή τα υπάρχοντα υπολείπονται της αξίας της περιουσίας ή του προϊόντος.⁷⁶

Τρίτον, προβλέπεται η επιβολή δήμευσης ακόμη και αν τα περιουσιακά στοιχεία ή μέσα ανήκουν σε τρίτο, εφόσον αυτός τελούσε εν γνώσει του βασικού αδικήματος ή των αδικημάτων του άρθρου 2 του νόμου κατά το χρόνο κτήσης τους.⁷⁷ Παρόμοια ρύθμιση έχει ενταχθεί και στη γενική διάταξη του άρθρου 76 ΠΚ, με μία διαφορά ως προς την υποκειμενική επικάλυψη της προέλευσης των περιουσιακών στοιχείων. Ενώ δηλαδή το άρθρο 40 Ν. 4557/2018 αξιώνει ο τρίτος να τελούσε «εν γνώσει» του βασικού αδι-

70. Παρόμοιο πρόβλημα εντοπίζεται και σε σχέση με τη λαθρεμπορία.

71. Βλ. για το ζήτημα Γ. Ναζίρη, *Η ποινική αντιμετώπιση της συμμετοχής κρατικών λειτουργών σε εξωχώριες (offshore) εταιρείες*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 193 επ.

72. ΦΕΚ Α' 91/23.6.2017. Πρόκειται για τον νόμο που κύρωσε τη Σύμβαση της Βαρσοβίας της 16ης Μαΐου 2005 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

73. Βλ. άρ. 40 παρ. 1, εδ. τελ.

74. Βλ. τον παραπάνω Ν. 4478/2017, ο οποίος τροποποίησε αμφότερες τις διατάξεις.

75. Όπως π.χ. τις διατάξεις που ρυθμίζουν τη δήμευση στον Ν. 4139/2013 περί εξαρτησιογόνων ουσιών.

76. Άρ. 40 παρ. 2.

77. Άρ. 40 παρ. 1, εδ. γ'.

κήματος του άρθρου 2 κατά το χρόνο απόκτησης των περιουσιακών στοιχείων, η αντιστοιχη διάταξη του άρθρου 76 παρ. 5 ΠΚ αξιώνει ο τρίτος να γνώριζε (κατά το χρόνο κτήσης των περιουσιακών στοιχείων) ότι «ενδέχεται να προέρχονται από αξιόποινη πράξη και ότι σκοπός της μεταβίβασής τους ήταν να αποφευχθεί η δήμευση». Εμφανίζεται, λοιπόν, η γενική διάταξη εν μέρει ευρύτερη και εν μέρει στενότερη: ευρύτερη μεν κατά το σκέλος που αρκείται σε ενδεχόμενο δόλο ως προς την προέλευση των περιουσιακών στοιχείων, στενότερη δε κατά το σκέλος που αξιώνει γνώση ως προς τον σκοπό αποφυγής της δήμευσης μέσω της μεταβίβασης. Με βάση όσα προελέχθησαν, η διάταξη του άρθρου 40 εφαρμόζεται στην περίπτωση της νομιμοποίησης ως ειδικότερη (και νεότερη). Σημειώνεται πάντως ότι, με βάση το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 2, η δήμευση που επιβάλλεται με τους όρους της παραγράφου 1 και της παρούσας παραγράφου δεν θίγει προγενέστερα δικαιώματα που έχουν αποκτήσει καλόπιστοι τρίτοι επί των περιουσιακών στοιχείων. Τα δικαιώματα αυτά μπορούν να ασκηθούν, σύμφωνα με τις διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.⁷⁸

Τέταρτον, επαναλαμβάνεται επίσης η διάταξη που προβλέπει την επιβολή δήμευσης και χωρίς καταδικαστική απόφαση ή ακόμη και όταν δεν έχει ασκηθεί δίωξη λόγω θανάτου του υπαιτίου ή η δίωξη που είχε ασκηθεί έπαυσε οριστικώς ή κηρύχθηκε απαράδεκτη.⁷⁹ Στις περιπτώσεις αυτές, η δήμευση διατάσσεται με βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου ή με απόφαση του δικαστηρίου που παύει ή κηρύσσει απαράδεκτη την ποινική δίωξη ή, σε περίπτωση που δεν έχει ασκηθεί δίωξη, με βούλευμα του κατά τόπο αρμόδιου συμβουλίου πλημμελειοδικών.⁸⁰ Η εν λόγω διάταξη είχε επικριθεί ήδη υπό τον προϋπόστανα νόμο ως αντισυνταγματική, με δεδομένο τον χαρακτήρα της δήμευσης κατά την υπό συζήτηση διάταξη ως παρεπόμενη ποινής.⁸¹ Υποστηρίχθηκε μάλιστα ότι, σε περίπτωση θανάτου του δράστη,

η επιβολή δήμευσης εις βάρος των κληρονόμων στηρίζεται σε ένα σιωπηρό τεκμήριο γνώσης αυτών σχετικά με την παράνομη προέλευση των χρημάτων.⁸² Από την άλλη πλευρά, η αξίωση ανάκτησης διαπιστωμένα εγκληματικών προσόδων δεν μπορεί να κωλύεται σε κάθε περίπτωση λόγω θανάτου του κατηγορουμένου.⁸³ Εξάλλου, δεν πρόκειται εδώ για μεταβίβαση υπό τη στενή έννοια της παραγράφου 1, ώστε να πρέπει να αποδειχθεί η γνώση του τρίτου, αλλά για περιορισμό του κληρονομικού δικαιώματος, το οποίο δεν είναι καθόλου αυτονόητο ότι πρέπει να διατηρείται ακέραιο σε αυτές τις περιπτώσεις.

3.3. Δέσμευση / απαγόρευση εκποίησης περιουσιακών στοιχείων

Το άρθρο 42 Ν. 4557/2018 επαναφέρει τις προϋποθέσεις διατάξεις του άρθρου 48 Ν. 3691/2008,⁸⁴ προβλέποντας τη δικονομική δυνατότητα δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων. Ειδικότερα, ο ανακριτής κατά τη διάρκεια της κύριας ανάκρισης μπορεί, με σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα, να απαγορεύει την κίνηση κάθε είδους λογαριασμών, τίτλων ή χρηματοπιστωτικών προϊόντων που τηρούνται σε πιστωτικό ίδρυμα ή χρηματοπιστωτικό οργανισμό, καθώς και το άνοιγμα των θυρίδων θησαυροφυλακίου του κατηγορουμένου, έστω και κοινών οποιουδήποτε είδους με άλλο πρόσωπο, εφόσον υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι οι λογαριασμοί, οι τίτλοι, τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα ή οι θυρίδες περιέχουν χρήματα ή πράγματα που προέρχονται από τέλεση των αδικημάτων του άρθρου 2 του νόμου. Το ίδιο, εξάλλου, ισχύει και όταν διεξάγεται ανάκριση για κάποιο από τα βασικά αδικήματα και υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι οι λογαριασμοί, οι τίτλοι, τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα ή οι θυρίδες περιέχουν χρήματα ή πράγματα που προέρχονται από την τέλεση του ανωτέρω αδικήματος ή που υπόκεινται σε δήμευση, σύμφωνα με το άρθρο 40. Σε περίπτωση διεξαγωγής προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης, η απαγόρευση της κίνησης των λογαριασμών, των τίτλων, των χρηματοπιστωτικών προϊόντων ή του ανοίγματος των θυρίδων μπορεί να διαταχθεί από το δικαστικό συμβούλιο.

Για την εν λόγω διάταξη μπορούν να γίνουν οι εξής παρατηρήσεις:

78. Επιπλέον, σύμφωνα με την παράγραφο 4, «η παράγραφος 2 του άρθρου 310 και το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 373 ΚΠΔ εφαρμόζονται αναλόγως και αν έχει διαταχθεί δήμευση κατά της περιουσίας τρίτου, ο οποίος δεν συμμετείχε στη δική ούτε κλητεύθηκε σε αυτήν».

79. Παρόμοια δυνατότητα υφίσταται με βάση τις γενικές διατάξεις μόνο στην περίπτωση που η δήμευση επιβάλλεται ως μέτρο ασφαλείας (άρθρο 76 παρ. 5 ΠΚ).

80. Το άρθρο 492 και η παράγραφος 3 του άρθρου 504 ΚΠΔ εφαρμόζονται αναλόγως και στην προκειμένη περίπτωση.

81. Α. Τζαννετή, Η δήμευση των νομιμοποιούμενων προϊόντων της εγκληματικής δραστηριότητας, σε ΕΕΠ, *Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος: «Καθαρή» ή ελεύθερη κοινωνία;*, 2007, σελ. 295.

82. Π. Τουριδίδη, ό.π., σελ. 280.

83. Βλ. Ν. Χατζηνικολάου, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι κ.ά., *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, τ. Ι, 2014, σελ. 843, με περαιτέρω παραπομπή σε Ι. Συμεωνίδη.

84. Οι διατάξεις αυτές είχαν τροποποιηθεί με το άρθρο 7 παραγράφοι 4-5 του ν. 4478/2017.

Πρώτον, η διάταξη του ανακριτή ή το βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου, που επέχουν θέση έκθεσης κατάσχεσης, δεν είναι απαραίτητο να αναφέρουν συγκεκριμένο λογαριασμό, τίτλο, χρηματοπιστωτικό προϊόν ή θυρίδα.⁸⁵ Γεννήθηκε, επομένως, το ερώτημα (και υπό τον προϊσχύσαντα νόμο) κατά πόσο η δέσμευση καταλαμβάνει όλα τα περιουσιακά στοιχεία του καθ' ου (ανεξάρτητα από τον χρόνο κτήσης αυτών) ή περιορίζεται σε όσα περιουσιακά στοιχεία υφίσταντο ήδη κατά την επιβολή της. Κατά την ορθότερη εκδοχή, η δέσμευση δεν μπορεί να λειτουργεί για το μέλλον: έτσι, δεν θα καταλαμβάνεται από αυτή, λ.χ., λογαριασμός που ανοίχθηκε μετά την έκδοση της σχετικής διάταξης του ανακριτή ή του βουλεύματος του δικαστικού συμβουλίου.⁸⁶

Δεύτερον, έχει παρατηρηθεί στην πράξη η δέσμευση ακόμη και νομίμως κτηθέντων περιουσιακών στοιχείων, προκειμένου να «εξασφαλιστεί» η μελλοντική δυνατότητα αναπληρωματικής δέσμευσης υπό την προϊσχύουσα διάταξη του άρθρου 46 παρ. 2 Ν. 3691/2008 (ήδη άρθρο 40 παρ. 2 Ν. 4557/2018).⁸⁷ Η πρακτική αυτή είναι εκτός του γράμματος και του πνεύματος των σχετικών διατάξεων, αποκλείεται δε και με βάση το γράμμα της περιόχουσας διάταξης, η οποία αφενός αναφέρεται σε περιουσιακά στοιχεία ίσης αξίας κατά τον χρόνο της καταδικαστικής απόφασης, αφετέρω προϋποθέτει αδυναμία εύρεσης (ή κατάσχεσης) των δημευτέων περιουσιακών στοιχείων, η οποία προφανώς απορρέει από πρότερη προσπάθεια εύρεσης από μέρους του δικαστηρίου.⁸⁸

Τρίτον, προβλέφθηκε ότι ο ανακριτής ή το δικαστικό συμβούλιο μπορούν να διατάξουν την απαγόρευση εκποίησης ορισμένου ακινήτου ή άλλου περιουσιακού στοιχείου του κατηγορουμένου υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει η παράγραφος 1. Η διάταξη του ανακριτή ή το βούλευμα επέχει θέση έκθεσης κατάσχεσης, εκδίδεται χωρίς προηγούμενη κλήση του κατηγορουμένου και γνωστοποιείται με κάθε μέσο. Με βάση τον νέο νόμο, δεν απαιτείται (τόσο στην παράγραφο 1 όσο και στην παράγραφο 3) η επίδοση της διάταξης του ανακριτή ή του σχετικού βουλεύματος του δικαστικού συμβουλίου στο αρμόδιο διευθυντικό στέλεχος του πιστωτικού ιδρύματος ή

του χρηματοπιστωτικού οργανισμού,⁸⁹ αλλά αρκεί η γνωστοποίησή τους «με κάθε μέσο, υπό προϋποθέσεις που εξασφαλίζουν την έγγραφη απόδειξη και επιτρέπουν τη διαπίστωση της γνησιότητάς του». Η διατύπωση αυτή είχε επιλεγεί και στο πλαίσιο του Ν. 4478/2017 για τη διαβίβαση αποφάσεων δέσμευσης,⁹⁰ ώστε να εξασφαλίζεται (σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση) η αναγκαία ταχύτητα στη γνωστοποίηση. Συνακόλουθα, ορίζεται ότι η απαγόρευση εκποίησης του περιουσιακού στοιχείου ισχύει από τη χρονική στιγμή της αποδεδειγμένης γνωστοποίησης της διάταξης του ανακριτή ή του βουλεύματος (αντί για την επίδοση).⁹¹ Κάθε δικαιοπραξία, υποθήκη, κατάσχεση ή άλλη πράξη που εγγράφεται στα βιβλία των ανωτέρω αρμόδιων υπηρεσιών μετά την εγγραφή της ανωτέρω σημείωσης είναι άκυρη έναντι του Δημοσίου.⁹²

Τέταρτον, ο καθ' ου η δέσμευση (κατηγορούμενος, ύποπτος τέλεσης αξιόποινης πράξης των αδικημάτων των άρθρων 2 και 4 ή τρίτος) δικαιούται να ζητήσει την άρση της διάταξης του ανακριτή ή την ανάκληση του βουλεύματος, με αίτηση που απευθύνεται προς το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο και κατατίθεται στον ανακριτή ή τον εισαγγελέα, μέσα σε είκοσι (20) μέρες από την επίδοση της διάταξης ή του βουλεύματος.⁹³ Στη σύνθεση του συμβουλίου δεν μετέχει ο ανακριτής. Η υποβολή της αίτησης και η προθεσμία προς τούτο δεν αναστέλλουν την εκτέλεση της διάταξης ή του βουλεύματος.⁹⁴

Πέμπτον, σε περίπτωση που διεξάγεται έρευνα από την Αρχή, η απαγόρευση της κίνησης λογαριασμών, τίτλων και χρηματοπιστωτικών προϊόντων, του ανοίγματος θυρίδων και της μεταβίβασης ή εκποίησης οποιουδήποτε περιουσιακού στοιχείου μπορεί να διαταχθεί σε επείγουσες περιπτώσεις από τον Πρόεδρο της Αρχής, με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις παραγράφους 1 έως 3. Τα σχετικά με τη δέσμευση στοιχεία και αντιγραφο του φακέλου της υπόθεσης διαβιβάζονται στον αρμόδιο Εισαγγελέα, χωρίς αυτό να παρακωλύει τη συνέχιση της έρευνας από την Αρχή. Τα πρόσωπα που βλάπτονται από την παραπάνω δέσμευση έχουν τα δικαιώματα που προβλέπονται στην παράγραφο 4.

85. Απαλείφθηκε η αναφορά σε κοινές θυρίδες (οι οποίες δεν υπάρχουν στην πράξη) και στην αντικατάστασή της από την υποχρέωση επίδοσης της πράξης δέσμευσης και στον τυχόν πληρεξούσιο του μισθωτή.

86. Βλ. Α. Τσαγκαλίδη, Ειδικά ζητήματα δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων (άρθρο 48 Ν. 3691/2008), ΠονΔικ 2013, σελ. 1027.

87. Βλ. ιδιαίτερη περίπτωση σε ΔιατΑνακρΡεθ 105/2015, ΝΟΜΟΣ.

88. Βλ. ενδεικτικά ΣυμβΠλημΠερ 452/2011, ΝΟΜΟΣ.

89. Προβλέπεται πλέον και η γνωστοποίηση της διάταξης ή του βουλεύματος στον προϊστάμενο νηολογίου ή άλλης αρμόδιας υπηρεσίας προς καταχώριση της σχετικής εγγραφής, για την κάλυψη των περιπτώσεων που οι πράξεις αυτές δεν αφορούν σε ακίνητα.

90. Βλ. π.χ. άρθρα 13 παρ. 1 και 21 παρ. 1.

91. Βλ. και παρ. 2.

92. Άρ. 42 παρ. 3, εδ. γ'.

93. Άρ. 42 παρ. 4.

94. Η διάταξη ή το βούλευμα ανακαλείται αν προκύψουν νέα στοιχεία.

3.4. Μητρώο πραγματικών δικαιούχων

Ο Ν. 4557/2018 ενσωμάτωσε τις διατάξεις της Οδηγίας 2015/849 σε σχέση με την τήρηση μητρώου πραγματικών δικαιούχων. Ειδικότερα, σύμφωνα το άρθρο 20 Ν. 4557/2018,⁹⁵ το οποίο ενσωμάτωσε το άρθρο 30 της Οδηγίας, επιβάλλεται σε κάθε νομικό πρόσωπο (ή άλλη νομική οντότητα) που έχει καταστατική έδρα στην Ελλάδα, να συλλέγει και να φυλάσσει επαρκείς, ακριβείς και επίκαιρες πληροφορίες σχετικά με τον πραγματικό δικαιούχο του, αλλά και να θέτει τις πληροφορίες αυτές στη διάθεση των υπόχρεων προσώπων, της Αρχής για το Ξέπλυμα, καθώς και κάθε άλλης αρμόδιας αρχής με ερευνητικές ή ελεγκτικές αρμοδιότητες στον τομέα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (συμπεριλαμβανομένης της εισαγγελικής αρχής) κατόπιν σχετικού αιτήματος. Κάθε νομικό πρόσωπο, επομένως, υποχρεούται να τηρεί ειδικό μητρώο, η επιμέλεια του οποίου ανήκει στον υπεύθυνο εταιρικής συμμόρφωσης (προκειμένου για εισηγμένες εταιρείες σε οργανωμένη αγορά) ή σε Πολυμερή Μηχανισμό Διαπραγμάτευσης ή του αρμόδιου ανώτατου στελέχους διοίκησης ανάλογου τμήματος σε κάθε άλλη περίπτωση.⁹⁶

Επιπλέον, ο Ν. 4557/2018 θεσμοθετεί κεντρικό Μητρώο Πραγματικών Δικαιούχων (ΜΠΔ),⁹⁷ σύμφωνα με τις επιταγές της Οδηγίας. Το ΜΠΔ συνδέεται ηλεκτρονικά με το ΑΦΜ κάθε νομικού προσώπου / νομικής οντότητας⁹⁸ υπό την ευθύνη της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων.⁹⁹

Δικαίωμα πρόσβασης στο ΜΠΔ έχουν η Αρχή για το Ξέπλυμα, καθώς και κάθε άλλη αρμόδια αρχή με ερευνητικές ή ελεγκτικές αρμοδιότητες στον τομέα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (και των βασικών αδικημάτων) και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης της εισαγγελικής αρχής. Πρόσβαση μπορούν επίσης να αποκτήσουν τα υπόχρεα πρόσωπα

σε μέτρα δέουσας επιμέλειας. Επιπλέον, πρόσβαση στο ΜΠΔ στο κοινό είναι ελεύθερη μόνο ως προς συγκεκριμένες πληροφορίες,¹⁰⁰ δηλαδή αυτές που αφορούν το ονοματεπώνυμο, την υπηκοότητα, το είδος και την έκταση των δικαιωμάτων των πραγματικών δικαιούχων.¹⁰¹

Οι παράγραφοι 8 και 9 προβλέπουν (διοικητικές) κυρώσεις επί μη συμμόρφωσης με τις παραπάνω υποχρεώσεις. Ειδικότερα, η μη συμμόρφωση των νομικών προσώπων / οντοτήτων με την υποχρέωση τήρησης στοιχείων στο ειδικό μητρώο συνεπάγεται τη δέσμευση χορήγησης αποδεικτικού έκδοσης φορολογικής ενημερότητας.¹⁰² Επιβάλλεται επίσης, με απόφαση της Αρχής για το Ξέπλυμα, σε βάρος των υπόχρεων νομικών προσώπων / οντοτήτων πρόστιμο 10.000 ευρώ και τίθεται προθεσμία για τη συμμόρφωσή τους, η παραβίαση της οποίας οδηγεί σε διπλάσιασμό του προστίμου.¹⁰³

Εξάλλου, τα πιστωτικά ιδρύματα¹⁰⁴ και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί μπορούν να συνιστούν κοι-

95. Το εν λόγω άρθρο έχει ήδη υποστεί ορισμένες τροποποιήσεις δυνάμει του Ν. 4607/2019 (ΦΕΚ Α' 65/24.4.2019).

96. Εφαρμοζομένων των διατάξεων του Ν. 2472/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων (όπως ισχύει).

97. Παρ. 4-12.

98. Το Μητρώο Πραγματικών Δικαιούχων μπορεί επίσης να συνδέεται με το Γενικό Εμπορικό Μητρώο (Γ.Ε.ΜΗ.) του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης, στο οποίο είναι καταχωρημένο το νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα. Επίσης, μπορεί να συνδέεται με τα Αποθετήρια Τίτλων (παρ. 5).

99. Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση, η σύνδεση αυτή αποβλέπει, μεταξύ άλλων, στη γενική πρόληψη, αφού επισείει την άμεση επίπτωση των διοικητικών κυρώσεων, κάτι που μπορεί να εξασφαλίσει την τήρηση της υποχρέωσης των υπόχρεων οντοτήτων για παροχή επικαιροποιημένων στοιχείων.

100. Αυτό γίνεται προκειμένου να αποφευχθεί η έκθεση του πραγματικού δικαιούχου σε κίνδυνο εξαπάτησης, απαγωγής, εκβιασμού, βίας ή εκφοβισμού και να επιτευχθεί η προστασία του αν είναι ανήλικος ή με άλλον τρόπο ανίκανος για δικαιοπραξία.

101. Άρ. 20 παρ. 7, όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 62, περ. ε' Ν. 4607/2019.

102. Άρ. 20 παρ. 8, όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 62, περ. στ' Ν. 4607/2019.

103. Άρ. 20 παρ. 9.

104. Στο στοιχείο 2 δίνεται ο ορισμός του «πιστωτικού ιδρύματος», σε ενσωμάτωση του στοιχείου 1 του άρθρου 3 της Οδηγίας. Ο ορισμός του πιστωτικού ιδρύματος προβλέπεται στον Κανονισμό 575/2013 και αναφέρεται ήδη στο ν. 4261/2014. Επισημαίνεται ότι τα γραφεία αντιπροσωπείας απαλείφονται από τον ορισμό του πιστωτικού ιδρύματος, καθώς σύμφωνα με τις διατάξεις της Απόφασης Επιτροπής Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων 211/1/5.12.2005, οι εργασίες τους είναι υποστηρικτικής και διαφημιστικής φύσεως, ενώ απαγορεύεται ρητά η ανάληψη συμβατικής δέσμευσης για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου πιστωτικού ιδρύματος ή η διενέργεια εισπράξεων-πληρωμών με πελάτες του αντιπροσωπευόμενου πιστωτικού ιδρύματος στην Ελλάδα, για τη διεκπεραίωση οποιασδήποτε από τις εργασίες που υπόκεινται σε καθεστώς εποπτείας. Υπό αυτή την έννοια δεν υπάρχει πεδίο εφαρμογής των διατάξεων πρόληψης του ξέπλυματος χρήματος, ενώ εάν ένα γραφείο αντιπροσωπείας διεξάγει παρανόμως εργασίες που δεν προβλέπονται, προβαίνει σε καταστρατήγηση διατάξεων προληπτικής εποπτείας και εφαρμόζονται οι κυρώσεις του ν. 4261/2014. Επιπρόσθετα, η υπό ενσωμάτωση Οδηγία 2015/849/ΕΕ δεν προβλέπει την υπαγωγή των γραφείων αντιπροσωπείας στα υπόχρεα πρόσωπα. Τέλος, στον εν λόγω ορισμό δεν εμπίπτει η Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς λόγω της φύσης των εργασιών της αντιμετωπίζει περιορισμένους κινδύνους νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, για τους οποίους λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα αποτροπής τους.

νά πληροφοριακά συστήματα τα οποία επιτρέπουν την καταχώριση, την ανταλλαγή και την αποθήκευση επαρκών, ακριβών και επίκαιρων πληροφοριών για τους νόμιμους και τους πραγματικούς δικαιούχους των νομικών προσώπων που είναι πελάτες τους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που εδρεύουν στην αλλοδαπή. Για τον σκοπό αυτό, τα πιστωτικά ιδρύματα και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί μπορεί να ιδρύουν ειδικά νομικά πρόσωπα ή να αξιοποιούν υπάρχοντα νομικά πρόσωπα εξειδικευμένα στη συγκέντρωση, την επεξεργασία και τη διάθεση εμπορικών και διατραπεζικών πληροφοριών.¹⁰⁵

Η εν λόγω πρόβλεψη αποβλέπει εν μέρει στην προστασία των ίδιων των πιστωτικών ιδρυμάτων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών έναντι κακόβουλων πρακτικών που υποκρύπτουν νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.

Περαιτέρω, το άρθρο 21 Ν. 4557/2018,¹⁰⁶ το οποίο ενσωμάτωσε το άρθρο 31 της Οδηγίας, επέκτεινε την υποχρέωση συλλογής και φύλαξης στοιχείων στους καταπιστευματοδόχους σε σχήματα ρητής καταπιστευματικής διαχείρισης (*express trust*) που διέπονται από την ελληνική νομοθεσία.¹⁰⁷ Ειδικότερα, και οι εν λόγω καταπιστευματοδόχοι υποχρεούνται να συλλέγουν και να φυλάσσουν επαρκείς, ακριβείς και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους του καταπιστεύματος σε ειδικό μητρώο που τηρούν στην έδρα τους. Το μητρώο αυτό¹⁰⁸ συνδέεται με το κεντρικό ΜΠΔ του άρθρου 20 παρ. 4. Οι εν λόγω πληροφορίες περιλαμβάνουν την ταυτότητα: α) του ιδρυτή, β) του ή των καταπιστευματοδόχων, γ) του προστάτη (ενδεχομένως), δ) των δικαιούχων ή της κατηγορίας δικαιούχων, ε) οποιουδήποτε άλλου φυσικού προσώπου ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο επί του καταπιστεύματος. Στις πληροφορίες αυτές έχουν δυνατότητα άμεσης πρόσβασης τόσο η Αρχή για το Ξέπλυμα όσο και οι υπόλοιπες αρμόδιες αρχές που αναφέρονται παραπάνω.¹⁰⁹ Τέλος, οι παράγραφοι 8 και 9 του άρθρου 21 προβλέπουν αντίστοιχες διοικητικές κυρώσεις με εκείνες του άρθρου 20 επί μη συμμόρφωσης των καταπιστευματοδόχων με τις παραπάνω υποχρεώσεις.

105. Άρ. 20 παρ. 10.

106. Όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του δυνάμει του άρ. 62, περ. θ' Ν. 4607/2019.

107. Σύμφωνα με την παρ. 6, τα μέτρα που προβλέπονται στο παρόν εφαρμόζονται σε άλλα είδη νομικών μορφωμάτων με δομή ή λειτουργία παρεμφερή με τα καταπιστεύματα.

108. Η τήρηση του ειδικού μητρώου γίνεται με επιμέλεια του διαχειριστή, εφαρμοζομένων των διατάξεων του Ν. 2472/1997 (όπως ισχύει) για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με το άρθρο 31.

109. Άρ. 21 παρ. 3.

3.5. Δικαστική / διοικητική συνεργασία

Ο Ν. 4557/2018 έχει περιλάβει ειδική διάταξη σχετικά με τη συνεργασία και την ανταλλαγή πληροφοριών.¹¹⁰ Πέραν της διαβίβασης και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ της Αρχής για το Ξέπλυμα και τις εισαγγελικές ή άλλες αρχές της ημεδαπής,¹¹¹ προβλέπεται ανταλλαγή πληροφοριών εμπιστευτικής φύσης¹¹² ανάμεσα στην ελληνική Αρχή και τις ΜΧΠ άλλων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹¹³ Για τη λήψη αιτήματος παροχής πληροφοριών από ΜΧΠ άλλου κράτους-μέλους, η Αρχή ορίζει τουλάχιστον έναν υπεύθυνο ή σημείο επικοινωνίας. Αν λαμβάνει αναφορές ύποπτων ή ασυνήθων συναλλαγών που αφορούν άλλο κράτος-μέλος, τις διαβιβάζει αμελλητί στην αντίστοιχη ΜΧΠ.

Σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ. 3, τα εκατέρωθεν αιτήματα ανταλλαγής πληροφοριών πρέπει να περιλαμβάνουν τα πραγματικά περιστατικά και το πλαίσιο διενέργειας της έρευνας, τους λόγους υποβολής του αιτήματος και τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν οι ζητούμενες πληροφορίες. Η Αρχή εκτελεί μόνο αιτήματα που πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις. Επιπλέον η Αρχή μπορεί να αρνηθεί την παροχή πληροφοριών για λόγους εθνικής ασφάλειας και στις περιπτώσεις που η παροχή των πληροφοριών παραβιάζει τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παράγραφος 4 του άρθρου 34 προβλέπει ότι μπορεί να επιβάλλονται περιορισμοί και προϋποθέσεις ως προς τη χρήση πληροφοριών που ανταλ-

110. Άρ. 34, το οποίο ενσωμάτωσε τα άρ. 32 παρ. 4-6, 53-55 και 57 της Οδηγίας 2015/849.

111. Σύμφωνα με το άρ. 34 παρ. 1, η Αρχή ενημερώνει μέσα σε δύο (2) εργάσιμες ημέρες την Α.Α.Δ.Ε. για τις περιπτώσεις δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων που σχετίζονται με νομιμοποίηση εσόδων, που προέρχονται από φορολογικά αδικήματα, τελωνειακά αδικήματα ή αδικήματα μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο. Μέσα στην ίδια προθεσμία, ενημερώνει το Σ.Δ.Ο.Ε. για τις δεσμεύσεις περιουσιακών στοιχείων που αφορούν εν γένει αδικήματα, που εμπίπτουν στις αρμοδιότητές του, καθώς και για περιπτώσεις αποκάλυψης εστίων οικονομικού εγκλήματος, απάτης, διαφθοράς και ύποπτης κίνησης κεφαλαίων που έχουν περιέλθει σε γνώση της, σύμφωνα με τα άρθρα 22 και 24.

112. Σύμφωνα με το άρ. 34 παρ. 7, ως πληροφορίες εμπιστευτικής φύσης νοούνται εκείνες που αφορούν την επιχειρηματική, επαγγελματική ή εμπορική συμπεριφορά προσώπων, τα στοιχεία των συναλλαγών και δραστηριοτήτων τους, τα φορολογικά στοιχεία τους, καθώς και πληροφορίες που σχετίζονται με ποινικά αδικήματα και φορολογικές, τελωνειακές ή άλλες διοικητικές παραβάσεις.

113. Πρβλ. και άρ. 21 παρ. 5: Οι αρμόδιες αρχές και οι ΜΧΠ παρέχουν εγκαίρως τις πληροφορίες που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 4 στις αρμόδιες αρχές και τις ΜΧΠ άλλων κρατών-μελών.

λάσσονται με ΜΧΠ άλλων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, ορίζεται ότι οι πληροφορίες που προέρχονται από Μονάδες άλλων κρατών-μελών μπορούν να χρησιμοποιούνται από την Αρχή μόνο για τον σκοπό για τον οποίο ζητήθηκαν, με σεβασμό των επιβληθέντων περιορισμών ή προϋποθέσεων. Παράλληλα, οποιαδήποτε διαβίβαση των πληροφοριών αυτών σε άλλη αρχή ή φορέα ή χρήση του για σκοπούς πέραν των αρχικώς εγκριθέντων υπόκειται σε προηγούμενη συγκατάθεση της Μονάδας που παρέχει τις πληροφορίες.¹¹⁴

Έτσι, ο Ν. 4557/2018 καθιερώνει την αρχή της ειδικότητας,¹¹⁵ κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία ενόψει της ανάδειξης της εν λόγω αρχής όχι μόνο ως περιορισμού της αποδεικτικής αξιοποίησης στοιχείων που έχουν διαβιβαστεί κατά παράβαση των επιταγών της αλλά ακόμη και ως λόγου απαραδέκτου της ποινικής δίωξης.¹¹⁶

Τέλος, προβλέπεται ρητά ότι οι διαφορές μεταξύ των ορισμών των φορολογικών εγκλημάτων με βάση το εθνικό δικαιο των εκάστοτε κρατών-μελών δεν εμποδίζουν την ικανότητα των ΜΧΠ να ανταλλάσσουν πληροφορίες ή να παρέχουν συνδρομή σε άλλη ΜΧΠ, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, σύμφωνα με την οικεία εθνική νομοθεσία. Αυτό σημαίνει ότι όχι μό-

νο δεν απαιτείται ταυτότητα φόρου (όπως ισχύει εν γένει στο δικαιο της δικαστικής συνδρομής)¹¹⁷ αλλά ότι δεν απαιτείται και διπλό αξιόποινο με τη στενή-τεχνική έννοια του όρου.¹¹⁸

4. Το επόμενο στάδιο: οι βασικές επιλογές της 5ης και της 6ης Οδηγίας για το Ξέπλυμα

4.1. Η 5η Οδηγία

Ο Ν. 4557/2018, ο οποίος ενσωμάτωσε την 4^η Οδηγία για το Ξέπλυμα στην εθνική έννομη τάξη, ψηφίστηκε και τέθηκε σε ισχύ κατά την ίδια περίοδο που εκδιδόταν η 5^η Οδηγία για το Ξέπλυμα.¹¹⁹ Η αρχική μάλιστα πρόταση για την 5^η Οδηγία καταρτίστηκε πριν την εκπινοή της προθεσμίας ενσωμάτωσης της 4^{ης} Οδηγίας, γεγονός που συνδέθηκε με τις αποκαλύψεις των Panama Papers, που φανέρωσαν αδυναμίες κατά την εφαρμογή των μέτρων δέουσας επιμέλειας.

Οι βασικές τροποποιήσεις που επιφέρει η 5^η Οδηγία για το Ξέπλυμα είναι οι εξής:¹²⁰

- Επεκτείνεται η προσβασιμότητα του κεντρικού Μητρώου Πραγματικών Δικαιούχων, το οποίο θα πρέπει να είναι πλέον προσβάσιμο στο κοινό (αντί η πρόσβαση να περιορίζεται στις αρμόδιες αρχές και όποιον θεμελιώνει έννομο συμφέρον).¹²¹ Επιπλέον, θα επιτρέπεται πρόσβαση στα στοιχεία μητρώου των καταπιστευμάτων (και άλλων παρόμοιων μορφωμάτων) με τις προϋποθέσεις που κάτι τέτοιο επιτρέπεται έως τώρα για τις εμπορικές εταιρείες.¹²² Η πρόσβαση μάλιστα των αρμόδιων αρχών στα στοιχεία αυτά δεν θα εξαρτάται από προηγούμενη γνωστοποίηση στην

114. Αν ζητείται η συγκατάθεση της Αρχής για τη διαβίβαση των πληροφοριών που έχει παράσχει σε άλλες αρχές ή φορείς του αιτούντος κράτους - μέλους, η Αρχή δεν αρνείται τη σχετική συγκατάθεση, παρά μόνον αν η διαβίβαση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, καθώς και αν η διαβίβαση θα μπορούσε να παρακωλύσει τη διενέργεια εγκλήματος ή να προξενήσει σαφώς δυσανάλογη βλάβη στα έννομα συμφέροντα ενός προσώπου ή στο δημόσιο συμφέρον ή να αντικεινεί σε θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου. Η άρνηση συγκατάθεσης αιτιολογείται δεόντως.

115. Άλλες διατάξεις που την αναγνωρίζουν: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής επί ποινικών Υποθέσεων (ΕΣΑΔΣΠΥ 1959 κυρωθείσα από την Ελλάδα με ΝΔ 4218/1961 άρθρο 2), 2ο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής επί Ποινικών Υποθέσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1959 (άρθρο 11 παρ. 2), Σύμβαση για την Εφαρμογή της Συμφωνίας Σένγκεν στο άρθρο 50 παρ. 3, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και δήμευση προϊόντων, άρθρο 32 (κυρωθείσα από την Ελλάδα με Ν. 2655/1998), Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνούς Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις άρθρα 18 παρ. 19 (κυρωθείσα από την Ελλάδα με το Ν. 3875/2010), Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς, άρθρο 46 παρ. 19 (κυρωθείσα από την Ελλάδα με το Ν. 3666/2008).

116. Η παραβίαση της αρχής της ειδικότητας ως λόγος απαραδέκτου της ποινικής δίωξης, μολονότι όχι κρατούσα θέση στη νομολογία, έχει γίνει δεκτή σποραδικά: βλ. ΣυμβΠλημΑθ 1530/2015, ΠονΔικ 2015, σελ. 774.

117. Πρβλ. άρ. 13 Ν. 4489/2017 αλλά και άρ. 10 Ν. 3251/2004.

118. Θα αρκεί δηλαδή η ύπαρξη φοροδιαφυγής ως *in abstracto* αξιόποινης συμπεριφοράς χωρίς να απαιτείται η *in concreto* κατάφαση αξιόποινου κατ' αμφοτέρωτα τα δίκαια.

119. Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ.

120. Η προθεσμία συμμόρφωσης έχει οριστεί εντός του 2020.

121. Τα κράτη-μέλη θα μπορούν πάντως να καταστήσουν διαθέσιμες τις πληροφορίες που περιέχονται στα εθνικά μητρώα υπό τον όρο της ηλεκτρονικής εγγραφής και την καταβολή τέλους (το οποίο δεν πρέπει να υπερβαίνει τα διοικητικά έξοδα της διάθεσης των πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων των δαπανών της συντήρησης και της ανάπτυξης του μητρώου).

122. Τα κράτη-μέλη θα μπορούν να καθιερώσουν και λιγότερες προϋποθέσεις για την πρόσβαση τρίτων σε στοιχεία μητρώου που αφορούν καταπιστεύματα.

εκάστοτε οντότητα.¹²³ Εξάλλου, προβλέπεται η διασύνδεση των κεντρικών μητρώων μέσω της ευρωπαϊκής κεντρικής πλατφόρμας που συστάθηκε με το άρθρο 22 παράγραφος 1 της Οδηγίας 2017/1132.¹²⁴ Σύμφωνα με το προοίμιο της νέας Οδηγίας,¹²⁵ η διασύνδεση των μητρώων των κρατών μελών που αφορούν τους πραγματικούς δικαιούχους των καταπιστευμάτων και παρεμφερών νομικών μορφωμάτων θα καταστήσει τις πληροφορίες αυτές προσυτές, και επίσης θα διασφαλίσει ότι αποφεύγεται η πολλαπλή καταχώριση των ίδιων καταπιστευμάτων και παρεμφερών νομικών μορφωμάτων εντός της Ένωσης. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα διόρθωσης ανακριβών ή συμπλήρωσης ελλειπών στοιχείων μέσω της δυνατότητας των αρχών να αναφέρουν τέτοιες ανακρίβειες ή ελλείψεις.¹²⁶ Οι τροποποιήσεις αυτές αναμένεται να ενισχύσουν τη διαφάνεια στις διεθνείς συναλλαγές.

- Ένα από τα σημαντικά ζητήματα που κατέστησαν αναγκαία την υιοθέτηση της 5^{ης} Οδηγίας για το Ξέπλυμα υπήρξε η αντιμετώπιση της οικονομικής εγκληματικότητας που διευκολύνεται μέσω συναλλαγών σε κρυπτο-νομίσματα. Το κείμενο της Οδηγίας ορίζει ως κρυπτο-νόμισμα (ή «εικονικό νόμισμα») «μια ψηφιακή αναπαράσταση αξίας που δεν εκδίδεται από κεντρική τράπεζα ή δημόσια αρχή ούτε έχει την εγγύησή τους, δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με νομίμως κυκλοφορούν νόμισμα και δεν διαθέτει το νομικό καθεστώς νομίσματος ή χρήματος, όμως γίνεται

αποδεκτή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ως μέσο συναλλαγής και μπορεί να μεταφέρεται, να αποθηκεύεται ή να διακινείται ηλεκτρονικά». Τα κρυπτο-νομίσματα υπό την παραπάνω έννοια δεν θα πρέπει να συγχέονται με το ψηφιακό («ηλεκτρονικό») χρήμα, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 2(2) της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ,¹²⁷ αλλά αποκτούν παρά ταύτα ένα όλο και μεγαλύτερο μερίδιο των συναλλαγών, ιδιαίτερα όσων χαρακτηρίζονται από αμφίβολη νομιμότητα. Η ευκολία μάλιστα της διακίνησής τους χωρίς κεντρικό έλεγχο τα καθιστά ιδιαίτερα ελκυστικό όχημα για διακρατικές συναλλαγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι η κεφαλαιοποίηση του bitcoin, του δημοφιλέστερου κρυπτο-νομίσματος, υπερέβη τα 200 δισεκατομμύρια δολάρια κατά την περίοδο των διεργασιών για την έκδοση της 5^{ης} Οδηγίας. Η νέα Οδηγία περιλαμβάνει στα υπόχρεα πρόσωπα τους παρόχους «που ασχολούνται με υπηρεσίες ανταλλαγής μεταξύ εικονικών νομισμάτων και παραστατικών νομισμάτων», καθώς και τους «παρόχους υπηρεσιών θεματοφυλακής πορτοφολιών».¹²⁸ Παράλληλα, όλοι αυτοί οι πάροχοι θα πρέπει να εγγραφούν σε μητρώο.¹²⁹ Από την άλλη, θα μπορούσε να επιστημονηθεί κανείς ότι η εξ ορισμού αποκεντρωμένη δομή των συστημάτων διακίνησης κρυπτο-νομισμάτων εξασφαλίζει μια «φυσική ανωνυμία» των κατόχων τους, η οποία δύσκολα μπορεί να αντιμετωπιστεί με μέτρα αυτού του είδους.

- Η νέα Οδηγία αυστηροποιεί και το καθεστώς χρήσης προπληρωμένων καρτών. Προβλέπεται υποχρέωση των κρατών-μελών να μεριμνήσουν ώστε τα πιστωτικά ιδρύματα και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που ενεργούν ως αγοραστές είτε να μη δέχονται πληρωμές με προπληρωμέ-

123. Βλ. την τροποποιημένη διάταξη του άρ. 30 παρ. 6 της Οδηγίας.

124. Οδηγία (ΕΕ) 2017/1132 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, σχετική με ορισμένες πτυχές του εταιρικού δικαίου (ΕΕ L 169 της 30.6.2017, σελ. 46).

125. Βλ. στ. 26.

126. Βλ. τη νέα διάταξη του άρ. 30 παρ. 4 της Οδηγίας, με βάση την οποία: «α κράτη μέλη απαιτούν οι πληροφορίες που φυλάσσονται στο κεντρικό μητρώο που αναφέρεται στην παράγραφο 3 να είναι επαρκείς, ακριβείς και τρέχουσες, και συγκροτούν μηχανισμούς προς τούτο. Οι εν λόγω μηχανισμοί περιλαμβάνουν την απαίτηση από τις υπόχρεες οντότητες και, εφόσον κρίνεται σκόπιμο και στο βαθμό που η απαίτηση αυτή δεν παρεμβαίνει αδικαιολόγητα στις λειτουργίες τους, από τις αρμόδιες αρχές, να αναφέρουν οποιαδήποτε αναντιστοιχία εντοπίζουν μεταξύ των πληροφοριών σχετικά με τον πραγματικό δικαιούχο που ευρίσκονται στα κεντρικά μητρώα και των πληροφοριών σχετικά με τον πραγματικό δικαιούχο που ευρίσκονται στη διάθεσή τους. Σε περίπτωση που αναφερθούν αναντιστοιχίες, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα για την επίλυση των διαφορών με έγκαιρο τρόπο και, εφόσον κρίνεται σκόπιμο, ότι θα περιληφθεί ειδική μνεία στο κεντρικό μητρώο στο μεταξύ».

127. Οδηγία 2009/110/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Σεπτεμβρίου 2009, για την ανάληψη, άσκηση και προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, την τροποποίηση των οδηγιών 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ και την κατάργηση της οδηγίας 2000/46/ΕΚ (ΕΕ L 267 της 10.10.2009, σελ. 7).

128. Ως τέτοιοι νοούνται νοείται οντότητες που παρέχουν υπηρεσίες για τη διασφάλιση ιδιωτικών κρυπτογραφικών κλειδιών για λογαριασμό των πελατών τους, με στόχο τη διακράτηση, αποθήκευση και μεταβίβαση εικονικών νομισμάτων.

129. Προβλέπεται επίσης ότι η πρώτη έκθεση (που θα δημοσιευτεί έως τις 11 Ιανουαρίου 2022) θα συνοδεύεται από νομοθετικές προτάσεις, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αφορούν τα εικονικά νομίσματα, εξουσιοδοτήσεις για τη σύσταση και τη διατήρηση κεντρικής βάσης δεδομένων με σκοπό την καταχώριση των ταυτοτήτων των χρηστών και των διευθύνσεων πορτοφολιού που είναι προσβάσιμες από τις ΜΧΠ, καθώς και φόρμες για τη δήλωση των στοιχείων από τους ίδιους τους χρήστες εικονικών νομισμάτων.

νες κάρτες είτε να δέχονται μόνον πληρωμές με ανώνυμες προπληρωμένες κάρτες που έχουν εκδοθεί σε τρίτες χώρες οι οποίες επιβάλλουν απαιτήσεις ισοδύναμες με εκείνες που ισχύουν στα κράτη-μέλη. Επιπλέον, το προβλεπόμενο ανώτατο μηνιαίο όριο πράξεων πληρωμής μειώνεται στα 150 € (από 250 €).¹³⁰

- Σημαντικές είναι οι επεμβάσεις σε ό,τι αφορά τις συναλλαγές μέσω τρίτων κρατών «υψηλού κινδύνου». Η Επιτροπή¹³¹ θα μπορεί να εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση πράξεις¹³² με σκοπό να επισημανθούν οι «τρίτες χώρες υψηλού κινδύνου», λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, στρατηγικές ανεπάρκειες στους τομείς του θεσμικού πλαισίου καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας στην τρίτη χώρα. Για την αξιολόγηση του θεσμικού πλαισίου θα λαμβάνεται υπόψη η έκταση της ποινικοποίησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, η εφαρμογή μέτρων δέουσας επιμέλειας ως προς τους πελάτες, η τήρηση ή μη αρχείων/μητρώων, οι ρυθμίσεις σχετικά με αναφορές ύποπτων συναλλαγών, καθώς και η διαθεσιμότητα πληροφοριών προς τις αρμόδιες αρχές σχετικά με την πραγματική κυριότητα των νομικών προσώπων και μορφωμάτων. Η Επιτροπή θα λαμβάνει επίσης υπόψη τις σχετικές αξιολογήσεις ή εκθέσεις διεθνών οργανισμών με αρμοδιότητες στον τομέα της πρόληψης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Επιχειρείται, επομένως, μετάβαση σε μια λογική «ενοποιημένης μαύρης λίστας» τρίτων κρατών, τα οποία θα τίθενται στο περιθώριο όσο δεν συμμορφώνονται με τις παραπάνω αξιώσεις «θεσμικής συμμόρφωσης».
- Τέλος, προβλέπεται η εγκατάσταση κεντρικών αυτοματοποιημένων μηχανισμών, όπως κεντρικά μητρώα ή κεντρικά συστήματα ηλεκτρονικής ανάκτησης δεδομένων, που επιτρέπουν την έγκαιρη εξακρίβωση οποιωνδήποτε φυσικών ή νομικών προσώπων που κατέχουν ή ελέγχουν λογαρια-

σμούς πληρωμής, τραπεζικούς λογαριασμούς προσδιοριζόμενους από αριθμό IBAN, όπως ορίζονται στον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 260/2012,¹³³ αλλά και θυρίδες ασφαλείας που τηρούνται σε πιστωτικά ιδρύματα.¹³⁴ Οι πληροφορίες αυτές (που περιλαμβάνουν το όνομα του δικαιούχου, την ημερομηνία ανοίγματος λογαριασμού ή μίσθωσης θυρίδας κ.ά.ό.) θα πρέπει να καταστούν προσβάσιμες στις εθνικές ΜΧΠ (οι οποίες θα μπορούν να τις μοιράζονται με τις ΜΧΠ άλλων κρατών-μελών), καθώς και στις εθνικές αρμόδιες αρχές.

4.2. Η 6^η Οδηγία

Τέλος, υιοθετήθηκε πρόσφατα η Οδηγία 2018/1673 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου (6^η Οδηγία για το Ξέπλυμα).¹³⁵ Τόσο ο χρόνος έκδοσης της Οδηγίας όσο και η (σχετικά) περιορισμένη έκταση των προβλέψεών της σε σχέση με τις προγενέστερες Οδηγίες φανερώνουν ότι το ποινικό δίκαιο δεν αποτελεί τον βασικό (και πάντως σίγουρα όχι τον αποκλειστικό) πυλώνα αντιμετώπισης της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Έστω κι έτσι, ορισμένες από τις προβλέψεις της Οδηγίας θα απαιτήσουν προσαρμογή του εθνικού νομοθετικού πλαισίου.¹³⁶ Ειδικότερα:

- Ως «εγκληματική δραστηριότητα» ορίζεται κάθε είδους εγκληματική ανάμειξη στη διάπραξη κάθε αδικήματος που, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης μέγιστης διάρκειας άνω του ενός έτους ή, όσον αφορά τα κράτη μέλη που έχουν ελάχιστο όριο για τα αδικήματα στην έννομη τάξη τους, κάθε αδικήματος που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης ελάχιστης διάρκειας άνω των έξι μηνών κατ' ελάχιστον. Το σημαντικότερο, ωστόσο, είναι ότι θεσπίζεται ενιαίος κατάλογος βασικών αδικημάτων, από τον οποίο δεν μπορούν να αποκλι-

130. Βλ. νέο άρ. 12 παρ. 1, περ. α' Οδηγίας.

131. Σύμφωνα με το νέο άρ. 64α, η Επιτροπή επικουρείται από την επιτροπή για την πρόληψη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας («επιτροπή») όπως αναφέρεται στο άρθρο 23 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/847 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015, περί στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών και περί κατάργησης του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1781/2006 (ΕΕ L 141/5.6.2015, σελ. 1).

132. Σύμφωνα με το άρ. 64.

133. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 260/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 2012 για την καθιέρωση τεχνικών απαιτήσεων και επιχειρηματικών κανόνων για τις μεταφορές πίστωσης και τις άμεσες χρεώσεις σε ευρώ και την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 924/2009 (ΕΕ L 94/30.3.2012, σελ. 22).

134. Βλ. νέο άρ. 32α της Οδηγίας.

135. Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2018 σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου (ΕΕ L 284/12.11.2018, σελ. 22).

136. Προθεσμία συμμόρφωσης έχει οριστεί η 3η Δεκεμβρίου 2020 (βλ. άρ. 13 Οδηγίας).

νουν τα κράτη-μέλη ανεξαρτήτως απειλούμενης ποινής. Πέρα από τις «αναμενόμενες» συμπεριφορές (όπως η διακίνηση ναρκωτικών ή τα εγκλήματα διαφθοράς), ο εν λόγω κατάλογος περιλαμβάνει και ορισμένες κατηγορίες που αναμένεται να προκαλέσουν προβλήματα (μεταξύ άλλων και εξαιτίας της αβεβαιότητας σχετικά με το εύρος του αξιοποιήσιμου), όπως π.χ. τα περιβαλλοντικά εγκλήματα¹³⁷ ή τα ηλεκτρονικά εγκλήματα.¹³⁸ παρότι αυτές οι κατηγορίες δεν περιλαμβάνονται στις συστάσεις της FATF. Σημαντική, εξάλλου, για την παρούσα συζήτηση είναι η περιληψη στον κατάλογο των φορολογικών εγκλημάτων που σχετίζονται τόσο με άμεσους όσο και με έμμεσους φόρους¹³⁹ (τα οποία περιλαμβάνονται στις αναθεωρημένες συστάσεις της FATF). Η ευρύτητα της εν λόγω κατηγορίας αδικημάτων αντισταθμίζεται κάπως μέσω της αναγνώρισης ότι οι πράξεις φοροδιαφυγής θα πρέπει να αποτελούν βασικά αδικήματα στο μέτρο που καθορίζονται ως αξιόποινες πράξεις στα κατά τόπους εθνικά δίκαια.¹⁴⁰ Παρά ταύτα, ούτε και στην περίπτωση των αδικημάτων φοροδιαφυγής φαίνεται να μπορεί να παίζει ρόλο το ύψος της απειλούμενης ποινής.

- Η νέα Οδηγία εισάγει εξαίρεση από την προϋπόθεση του διττού αξιοποιήσιμου για ορισμένες κατηγορίες βασικών αδικημάτων, και συγκεκριμένα για τις περιπτώσεις της συμμετοχής σε οργανωμένες εγκληματικές ομάδες και παροχής «προστασίας» έναντι χρημάτων, της τρομοκρατίας, της εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης μεταναστών, της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών, καθώς και των πράξεων διαφθοράς. Κατά παρέκκλιση του γενικού κανόνα, με βάση τον οποίο τα κράτη-μέλη μπορούν να απαιτούν η σχετική συμπεριφορά να συνιστά ποινικό αδίκημα δυνάμει του εθνικού δικαίου των άλλων κρατών-μελών ή της τρίτης χώρας όπου διαπράχθηκε το εν λόγω αδίκημα, στις προαναφερθείσες περιπτώσεις η σχετική αξίωση απαλείφεται.¹⁴¹
- Επίσης σε επίπεδο ουσιαστικού ποινικού δικαίου, προβλέπεται ρητά η τιμώρηση πράξεων «αυ-

τοξεπλύματος»¹⁴² (υπό την προϋπόθεση πάντως της τέλεσης από τον αυτουργό του βασικού αδικήματος πράξεων νομιμοποίησης που να διατηρούν κάποια αυτοτέλεια σε σχέση με την αρχική πράξη που συνιστά το βασικό αδίκημα¹⁴³), προβλέπεται η τιμώρηση πράξεων συμμετοχής και απόπειρας,¹⁴⁴ ενώ επιτείνονται οι απειλούμενες κυρώσεις,¹⁴⁵ με πρόβλεψη μάλιστα συγκεκριμένων επιβαρυντικών περιστάσεων.¹⁴⁶

- Σημαντική είναι η διάταξη του άρθρου 7 της Οδηγίας, η οποία προβλέπει την ευθύνη νομικών προσώπων. Σύμφωνα με αυτή, «τα κράτη-μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλιστεί ότι τα νομικά πρόσωπα μπορούν να υπέχουν ευθύνη για οποιοδήποτε από τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 3 παράγραφοι 1 και 5 και στο άρθρο 4, το οποίο τελείται προς όφελός τους από οποιοδήποτε πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και κατέχει διευθυντική θέση εντός του νομικού προσώπου».¹⁴⁷ Επιπλέον, τα νομικά πρόσωπα μπορούν να υπέχουν ευθύνη και στις περιπτώσεις όπου η απουσία εποπτείας ή ελέγχου από τα παραπάνω πρόσωπα κατέστησε δυνατή τη διάπραξη οποιοδήποτε από τα παραπάνω αδικήματα προς όφελος του συγκεκριμένου νομικού προσώπου από πρόσωπο που ενεργεί υπό τη δικαιοδοσία του.¹⁴⁸ Προκύπτει, επομένως, ότι ενδέχεται να τεθεί ζήτημα με χώρες που δεν αναγνωρίζουν ποινική ευθύνη νομικών προσώπων (ειδικά για το ξέπλυμα ή γενικά). Η εφαρμογή της διάταξης δεν αποκλείεται (και) στην περίπτωση που ορισμένο νομικό πρόσωπο ενεργεί μέσω άλλου νομικού προσώπου (π.χ. θυγατρικής εταιρείας), κάτι που απαντάται συχνά στην πράξη όταν εμπλέκονται εξωχώριες εταιρείες.
- Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διατάξεις του άρθρου 10 της Οδηγίας με τίτλο «Δικαιοδοσία». Ειδικότερα, προβλέπεται ότι όταν ένα αδίκημα (από εκείνα που προβλέπονται στα άρθρα 3 και 4 της Οδηγίας) υπάγεται στη δικαιοδοσία περισσότερων του ενός κρατών-μελών και οποιοδήποτε εκ των συγκεκριμένων κρατών μπορεί εγκύρως να ασκήσει ποινική δίωξη βάσει των ίδιων πραγματικών περιστατικών, τα συγκεκριμένα κράτη-μέλη συνεργάζονται προκειμένου

137. Άρ. 2 παρ. 1, περ. ιβ' Οδηγίας.

138. Άρ. 2 παρ. 1, περ. κβ' Οδηγίας.

139. Άρ. 2 παρ. 1, περ. ιζ' Οδηγίας.

140. Σύμφωνα με το προοίμιο της Οδηγίας (στ. 8), η Οδηγία δεν επιδιώκει την εναρμόνιση των ορισμών των φορολογικών εγκλημάτων στο εθνικό δίκαιο.

141. Υπό μία έννοια, σημειώνεται εδώ «επιστροφή στο παρελθόν». Βλ. Π. Τσιρίδη, ό.π., σελ. 92 επ., σχετικά με το ζήτημα υπό το πρίσμα της Οδηγίας 91/308 και της Οδηγίας 2005/60.

142. Άρ. 3 παρ. 5 Οδηγίας.

143. Βλ. προοίμιο Οδηγίας, στ. 11.

144. Άρ. 4 Οδηγίας.

145. Άρ. 5 Οδηγίας.

146. Άρ. 6 Οδηγίας.

147. Άρ. 7 παρ. 1 Οδηγίας.

148. Άρ. 7 παρ. 2 Οδηγίας.

να αποφασίσουν ποιο εξ αυτών θα προβεί στη δίωξη του δράστη με σκοπό να συγκεντρωθεί η διαδικασία σε ένα μόνο κράτος μέλος.¹⁴⁹ Τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη για τη σχετική απόφαση περιλαμβάνουν τον τόπο τέλεσης του αδικήματος, την υπηκοότητα ή τον τόπο διαμονής του δράστη, τη χώρα καταγωγής του θύματος ή των θυμάτων, και το κράτος στο έδαφος του οποίου εντοπίστηκε ο δράστης.¹⁵⁰

5. Καταληκτικές σκέψεις

Οι μεταβολές που έχουν ήδη επέλθει αλλά και όσες επίκεινται φανερώνουν ότι η διακρατική οικονομική εγκληματικότητα (συμπεριλαμβανομένης της φοροδιαφυγής μέσω εξωχώριων εταιρειών) και η νομιμοποίηση των προσόδων που απορρέουν από αυτή αποτελούν κεντρική προτεραιότητα της ενωσιακής πολιτικής. Σε ό,τι αφορά την προσεχή ενσωμάτωση των δύο τελευταίων Οδηγιών στην ελληνική έννομη τάξη, μπορούν να γίνουν οι εξής παρατηρήσεις συνοπτικά:

Πρώτον, προκύπτει ότι το ποινικό δίκαιο δεν αποτελεί τον μοναδικό (ή έστω τον κύριο) μηχανισμό αντιμετώπισης του φαινομένου. Τούτο φαίνεται να έχει γίνει αντιληπτό από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που προτάσσουν ήδη άλλους μηχανισμούς, εστιάζοντας στην πρόληψη. Το ίδιο είναι σκόπιμο να γίνει και σε εθνικό επίπεδο, ιδιαίτερα με αφορμή την ενσωμάτωση της 5^{ης} Οδηγίας για το Ξέπλυμα.

Δεύτερον, θα ήταν σκόπιμο να καθοριστεί με προσοχή το εύρος του καταλόγου βασικών αδικημάτων. Πέρα από τα φορολογικά αδικήματα, για τα οποία αναγνωρίζεται ένα -περιορισμένο έστω- περιθώριο ευελιξίας, θα μπορούσε κανείς να οριοθετήσει και ορισμένες από τις λοιπές κατηγορίες, όπως το ηλεκτρονικό έγκλημα, ορισμένες από τις πτυχές του οποίου, όπως λ.χ. η απάτη, ήδη τυποποιούνται αυτοτελώς ως βασικά αδικήματα.¹⁵¹

Τρίτον, ζητήματα όπως το διττό αξιόποινο θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με συνολικό τρόπο και όχι αποσπασματικά. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορεί κανείς να παραγνωρίσει ότι η αξίωση πιστής τήρησης του διττού αξιόποινου λογικά ατονεί καθώς προχωρά η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Εξάλλου, οφείλει κανείς να παρατηρήσει ότι το εγγυητικό πλαίσιο ορισμένων θεμελιωδών αρχών οδηγεί σε αξιολογικές αντινομίες. Για παράδειγμα, διερωτάται κανείς πώς

είναι δυνατόν να προστατεύεται ορισμένο πρόσωπο έναντι διπλής δίωξης όταν έχει επιβληθεί εις βάρος του διοικητική (πλην συγκαλυμμένα ποινική) κύρωση σε ορισμένη έννομη τάξη, και να μην πληροί η ίδια κύρωση την αξίωση του διττού αξιόποινου όταν η «πρώτη» δίωξη κινείται σε άλλο κράτος. Ίσως λοιπόν η παράλληλη εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε συνδυασμό με τον περιορισμό της αξίωσης του διττού αξιόποινου οδηγήσει ταχύτερα (και αποτελεσματικότερα) στην εναρμόνιση των εθνικών (ποινικών) δικαίων των κρατών-μελών.

Τέταρτον, ωριμάζουν οι συνθήκες για την αναγνώριση ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων στο ελληνικό δίκαιο. Παρά τις δογματικές επιφυλάξεις που διατυπώνονται, η αναγνώριση ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων θα διευκολύνει, αν μη τι άλλο, τη δικαστική συνεργασία, παρέχοντας ιδιαίτερα χρήσιμα εργαλεία ειδικά για την αντιμετώπιση του διακρατικού οικονομικού εγκλήματος.

Πέμπτον, η συγκέντρωση της (ποινικής) διαδικασίας σε μία έννομη τάξη αποτελεί ορθή επιλογή. Θα πρέπει ωστόσο μια τέτοια επιλογή να στηριχθεί μέσα από την αποτελεσματικότερη διεθνή δικαστική συνδρομή. Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας στην εθνική έννομη τάξη δυνάμει του Ν. 4489/2017 παρέχει αρκετές δυνατότητες, οι οποίες όμως χρειάζονται εμπλουτισμό, ιδίως σε σχέση με τη διαβίβαση ψηφιακών δεδομένων. Και σε αυτό το πεδίο, ο περιορισμός του διττού αξιόποινου μοιάζει επιβεβλημένος, ιδίως για όσες ανακριτικές πράξεις δεν συνιστούν μέτρα δικονομικού καταναγκασμού.

Η εξέλιξη των ρυθμίσεων για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες διαχρονικά και η αντίδραση των φυσικών και νομικών προσώπων που εμπλέκονται σε παρόμοιες πράξεις θυμίζει το παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι. Θα έλεγε μάλιστα κανείς ότι τα κενά του εκάστοτε νομοθετικού πλαισίου «κατεύθυναν» κεφάλαια σε συγκεκριμένους διαύλους που έμεναν ακάλυπτοι από τις σχετικές ρυθμίσεις. Αυτό εξηγεί εν μέρει τη γιγάντωση ορισμένων εξωχώριων κέντρων κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Αντίστοιχα, η ένταξη των παρόχων που ασχολούνται με υπηρεσίες ανταλλαγής μεταξύ εικονικών νομισμάτων και παραστατικών νομισμάτων και των παρόχων υπηρεσιών θεματοφυλακής / πορτοφολιών δεν πρόκειται να αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού λίγοι είναι έτσι κι αλλιώς οι συναλλασσόμενοι σε τέτοια νομίσματα που χρησιμοποιούν παρόχους, και ελάχιστοι εξ αυτών εμπλέκονται σε πράξεις νομιμοποίησης. Παρά ταύτα, η εξασφάλιση της ύπαρξης «σφαιρών νομιμότητας», έστω κι αν δεν αντιμετωπίσει το πρόβλημα στην ολότητά του, αποτελεί τη μόνη δυνατή επιλογή από νομική άποψη.

149. Άρ. 10 παρ. 3 Οδηγίας.

150. Προβλέπεται επίσης ότι το ζήτημα μπορεί να παραπεμφθεί στη Eurojust σύμφωνα με το άρθρο 12 της Απόφασης-Πλαίσιο 2009/948/ΔΕΥ.

151. Βλ. και άρ. 2 παρ. 1, περ. θ' Οδηγίας.